

NEM MAGYAR NEMZETISÉGŰ KÁRPÁT-MEDENCEI ÁTTELE- PÜLŐK MAGYARORSZÁGON ÁTTELEPÜLÉSÜK JELLEMZŐI, LETELEPEDÉSÜK TERÜLETISÉGE, LEHETSÉGES HATÁSUK AZ ŐSHONOS NEMZETISÉGI KÖZÖSSÉGEINKRE

Péti Márton

ÖSSZEFOGLALÓ¹

A tanulmány Magyarország európai szinten igazi különlegességnek számító nemzetközi vándorlási folyamataival foglalkozik: a szomszédos Kárpát-medencei országokból Magyarországra való áttelepüléssel. Ez a folyamat döntően a külhoni magyarság részvételével zajlik, azonban ennek nem magyar nemzeti-ségű résztvevői is vannak. A tanulmány ez utóbbi csoport vizsgálatára irányul. A nem magyar áttelepülők száma még emelkedett is az utóbbi időszakban, feltételezhetően elsősorban a határon átnyúló agglomerációs áttelepülésnek köszönhetően. E folyamat eredményeképpen a magyarországi őshonos nemzeti kisebbségi közösségek létszáma is jelentősen megnövekedett. Mindez azonban vélhetően nem jelent valódi utánpótlást az őshonos közösségeknek, az áttelepülők alapvetően nem az őshonos településterületeken telepedtek le.

Tárgyszavak: külhoni magyarok, nemzeti kisebbségek, cigányság, határon átnyúló agglomerációk

Péti Márton

Nemzetstratégiai Kutatóintézet; Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz,
Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet

E-mail: marton.peti@nsi.gov.hu

¹ A cikkben ismertetett táblázatok és grafikonok adatai Szabó Laura (2015) adatleválogatásának és elemzésének adatbázisára támaszkodnak, és az abban meghatározott módszertant követik.

BEVEZETÉS

Az elmúlt három évtizedben Magyarország demográfiai helyzetét a térségben sajátos módon alakították a migrációs folyamatok. A környező országokhoz képest a hazánkba irányuló áttelepülés jelentős volt, és egyedülálló módon a bevándorlók nagy része a fogadó ország nemzetiségével megegyező, tehát magyar volt. Ez természetesen elsősorban az ország határain túl élő magyarok áttelepülésének köszönhető. A szomszédos országokból a 2010-es évekig áttelepülők biztos és tartós pozitív vándorlási mérlege ellenére Magyarország demográfiai helyzete (a jelentős természetes fogyás miatt) kedvezőtlenül alakult. A Kárpát-medence peremterületeiről zajló betelepülésnek tehát kulcsszerepe volt a negatív demográfiai tendenciák mérséklésében.

Érdemes tehát megvizsgálni az áttelepülési folyamatot, tendenciáit és hatását a magyarországi demográfiai, sőt, az azon túlmutató társadalmi és gazdasági tényezőkre is. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) 2015-ben kutatást indított e tárgykörben. A kutatás során a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (NKI) közreműködésével a 2011. évi népszámlálási adatok másodelemzésével, adatleválogatással és adatbecsléssel előállt egy részletes adatbázis a Magyarországgal szomszédos országokból és elődállamaikból hazánkba áttelepült népességről (Szabó 2015). Az NSKI jelenleg is zajló kutatása fel kívánja tární az áttelepült népesség hozzájárulását az ország gazdasági teljesítményéhez, különösen a humán erőforrás vagyonához, valamint egyes társadalmi jellemzőihez. A kutatás további fázisai pedig majd e témakörök prognózisalkotásának és demográfiai előrejelzések pontosításához segíthetnek hozzá.

Az áttelepülő népesség hatása különböző megközelítésekben is vizsgálható. A jelen tanulmányban ismertetett elemzések apropóját az adta, hogy az áttelepülési folyamatok során nem csak magyar nemzetiségűek érkeztek Magyarország területére, ami nemzetstratégiai szempontból izgalmas kérdéseket vet fel. Érdemes megvizsgálni, hogy kik is lehetnek ezek az áttelepülők, például honnan érkeznek, hol telepednek le, milyen a nyelvi szocializációjuk. Felmerülhet az a kérdés is, hogy ez az áttelepülés hogyan járulhat hozzá a Magyarországon élő őshonos nemzeti kisebbségi közösségek demográfiai erőforrásaihoz. Érdekes továbbá az a kutatási eredményekből tükröződő jelenség is, hogy a nem magyar nemzetiségűek aránya az áttelepülők között növekszik, ami akár összefüggésben lehet a határon átnyúló agglomerációs jelenségekkel is.

A témával kapcsolatban már megjelentek tanulmányok az utóbbi években (Tátrai 2014, Kapitány 2015). Ez az írás abban próbál további adalékokkal szolgálni e témakörhöz, hogy egy sajátosan lehatárolt népességgel foglalkozik, a Kárpát-medencéből áttelepülőkkel, továbbá időben és térben is részletes elemzésekkel próbál hozzájárulni a folyamatok megértéséhez.

MÓDSZERTAN

A vizsgált népességet a 2011-es népszámlálás időpontjában a Magyarországon élő, a szomszédos országokban és elődállamaikban született, majd onnan 1985 után Magyarországra áttelepültek alkotják (ők az összes hazánkban élő, külföldön születettek 83,2%-át adják).

A statisztikai és a demográfiai szakirodalom a most vizsgált sokaságot bevándorlóknak, az azt eredményező folyamatot pedig bevándorlásnak nevezi. A tanulmány inkább az áttelepültek és az áttelepülés kifejezést használja. A kutatás kiinduló feltevése szerint ugyanis érdemes ezeket a folyamatokat még nevezéktanában is elkülöníteni a típusos nemzetközi vándorlási folyamatoktól. Ahogy a bevezetőben is említésre került, Magyarország nemzetközi vándorlási helyzete az elmúlt három évtizedben európai összehasonlításban számos sajátosságot hordoz: éppen a tanulmány által vizsgált külhoni magyarságnak köszönhetően mutat túl a szokásos kelet- vagy nyugat-európai vándorlási mintázatokon. Másrészt a folyamatok történelmi és politikai földrajzi háttere, valamint a nemzetstratégiai kontextusa miatt kifejezőbb lehet a bevándorlás helyett az áttelepülés kifejezés használata. Az érintettek érzékenységehez is jobban igazodhat.

Érdekes dilemma, hogy vajon az áttelepülők megkülönböztetett kategóriáját lehet-e alkalmazni a Kárpát-medence ide érkező nem magyar nemzetiségű tagjaira is, vagy ők inkább bevándorlóknak tekinthetők? A kérdés megválaszolásakor érdemes figyelembe venni azt a tényt, hogy a Kárpát-medencére kiterjedő egykori Magyar Állam a nemzet fogalmát politikai nemzetként értelmezte. A politikai nemzet tagjai közé tartoztak a nem magyar nemzetiségű lakosok is (Hajdú 2009). E történelmi jogi alapokból kiindulva a Kárpát-medencéből hazánkba áttelepülők nemzetiségi hovatartozástól függetlenül, nagy valószínűséggel tagjai az egykori közös nemzetnek, vagy a tagok leszármazottjai. Minden áttelepülőt megillessen a bevándorlóktól megkülönböztetett áttelepülő kategória.

A fentiek alapján fontos kérdés, hogy pontosan milyen térségekből is származnak a nem magyar nemzetiségű áttelepülők és családjaik, hiszen a környező országok szinte mindegyike jelentős, Kárpát-medencén kívüli területekkel is rendelkezik. Alaposan feltételezhető, hogy a környező országokból érkező nemzetiségi lakosság is döntően Magyarország egykori területeiről, azaz a Kárpát-medencéből érkezett a mai Magyarország területére. Ezeknek az országoknak az összes áttelepülői körét ugyanis a Kárpát-medencei ország-részekből érkezők dominálják (Kincses 2015a, Kincses-Bálint 2016). Természetesen elképzelhető, hogy a nem magyar nemzetiségűek aránya magasabb Szerbia, Ukrajna és Románia nem Kárpát-medencei térségeiből érkezők körében (kivételez Csángóföld). Területi elven azonban nem lehet kiválogatni az áttelepülő nem magyarokat, mert a származási helyekről nem érhetőek el adatok.

Nem csak a területi elv miatt nem érdemes eltérően kategorizálni a nem magyar és a magyar áttelepülőket, és esetleg bevándorlóként hivatkozni a nem magyarokra. A témában egy érdekes érv lehet az áttelepülő nem magyar nemzetiségűek magyar identitáshoz való kötődése is. Az ide érkező nem magyarok között lehetnek magyar kötődésűek is, például a környező országok többségi nemzeteibe asszimilálódott egykori magyarok. E kör tagjai – a 2011-es népszámlálás módszertani meghatározottságai miatt (Kapitány 2015) – nagy eséllyel besorolásra kerültek a magyar mellett a más nemzetiségűek közé is. Ez a kör az áttelepülésnek köszönhetően rövid időn belül visszanyerheti magyar identitását.

A gyors váltás a magyar identitásra nem csak a magyar gyökerekkel bíró nemzetiségi áttelepülőkre lehet érvényes. Magyarország nem magyar nemzetiségű közösségének asszimilációja már a régmúltban is erős volt (Fehér 1993), ami érdemben nem sokat változott napjainkra sem (Kapitány 2015). A későbbiekben a tanulmány eredményei is szolgáltatnak erről adatokat. Így azokra az ide érkezőkre is vélhetően gyors asszimiláció vár, akik korábban nem rendelkeztek magyar kötődéssel. (Még ha a népszámlálások esetleges módszertani meghatározottságai miatt nem is feltétlen lesznek magyar nemzetiségűként vagy csak magyar nemzetiségűként feltüntetve [ld. Kapitány 2015].)

A magyar nemzetiségi kötődéstől függetlenül is elképzelhető, hogy egyes nem magyar nemzetiségű ide érkezőknek is van kötődésük az államhoz és a területhez (elsősorban persze felmenőiken keresztül). Magyarország és a környező államok XX. századi területváltozásai ugyanis nemcsak a magyarság településterületét szabdalják fel különböző államok között, hanem más nemzetek esetében

is így történt. Ennek kapcsán látni kell azt is, hogy a környező országok minden többségi nemzete, sőt minden népesebb anyanemzet nélküli kisebbsége őshonos nemzeti közösséget alkot a mai Magyarország területén is. Továbbá szinte mindegyik Kárpát-medencei államalkotó nép kisebbséget alkot mindegyik Kárpát-medencei ország területén.

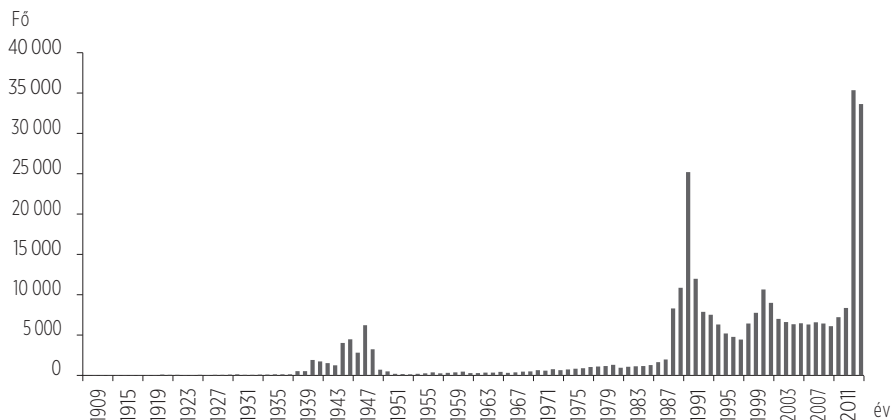
Külön említést érdemel a mai Magyarország területéről tömegesen kitelepített németiség. A kitelepített magyarországi németek a magyarsághoz és Magyarországhoz erősen kötődtek (Fehér 1993). A kitelepítettek és leszármazottaik visszatérése tehát nem tekinthető egyszerű bevándorlásnak. A szintén a II. világháborút követően önkéntesen kitelepülő magyarországi szlovákság identitása egyébként sok tekintetben hasonló volt a németekéhez (Fehér 1993), de esetükben a visszatérés a vizsgált időszakban már nem feltételezhető (kiköltözésük önkéntes volt, későbbi kártalanítást nem igényelt).

A vizsgált sokaság meghatározásának időbelisége

A tanulmány által vizsgált adatbázisban csak az 1985 utáni időszakban áttelepültek jelennek meg. Az időbeli szűkítés célja az volt, hogy alapvetően a külföldi magyarság egyéni döntésein alapuló népmozgása képezhesse a vizsgálat tárgyát (még ha e döntések mögött számos esetben valójában egzisztenciális fenyegetettség állt, mint például az 1980-as és az 1990-es évek elejei politikai üldöztetések, vagy az 1990-es évek háborúi). Továbbá a kutatás valóban jelentős, azaz a feltételezhetően nagy hatással járó népmozgásokra kívánt fókuszálni.

A 2011. évi népszámlálás ugyanakkor külföldön született népességnek tekintette mindazokat, akik Magyarország jelenlegi határain kívül születtek. Az ország korábbi területén zajló belső vándorlásokkal (pl. Észak-Erdélyből Budapestre áramlás az 1940-es években), illetve a nemzetközi egyezmények kényszere miatt áttelepült népességgel (különösen a Csehszlovák–Magyar Lakosságcsere Egyezmény eredményeként) jelen kutatás nem kívánt foglalkozni. Az időbeli szűkítés segít ezeknek az egyébként nagy tömegű népmozgásoknak a kizárásában. A fentiek miatt a legfontosabb vizsgálati terepek végül az 1988 körül elindult és a mai napig is tartó bevándorlási hullám (Sárosi-Meleg 2015) ígérkezett (*1. ábra*). Végül a kiváltó okok történeti háttere miatt (ld. politikai üldöztetések megjelenése, különösen Erdélyben) 1985 lett az áttelepülések idejének alsó határértéke.

1. ábra: A szomszédos országokból és elődállamaikból áttelepülők eloszlása a költözés éve szerint
 Number of immigrants from neighbouring countries or from former neighbouring states by year of migration

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás. Szabó (2015).

Becsléseink alapján 1985 után a szomszédos országokból és elődállamaikból áttelepülők átlagosan 78%-a költözött Magyarországra. Magas arányban jöttek a vizsgált időszakban a Romániában (88%) és az Ukrajnában (81%) születettek, míg a Szlovákiában született áttelepülő népességnek alig 32%-a érkezett.

A vizsgált sokaság meghatározásának földrajzi lehatárolása

A szomszédos országokra és elődállamaikra vonatkozó területi szűkítést is alkalmazni kellett, ugyanis a kutatás csak a Kárpát-medencei áttelepülésről, azon belül is különösen a külföldi magyarok áttelepülésének magyarországi humán erőforrásokhoz való hozzájárulásának feltérképezéséről szól. Nem volt cél tehát a Kárpát-medencén kívülről érkezőkkel foglalkozni, még abban az esetben sem, ha az esetleg cirkulációs jelenségként, korábbi jellemző magyar kivándorlási hullámok után visszatérő magyarországi eredetű vagy származású népességet jelezne. (Ilyen visszaáramlás a vizsgált időszakban feltételezhetően nem is lehetett jelentős. Az elmúlt években felgyorsult kivándorlás miatt ez azonban megváltozhat, bár a kivándorolt népesség visszatérési hajlandósága nem mutat egyértelmű értékeket [SEEMIG 2014].)

Az elődállamok vizsgálata pedig azért fontos, hogy a környező országok korábbi államalakulatain belüli belső vándorlások miatt távolabbra került Kárpát-medencei származású népességet is meg lehessen ragadni a vizsgálatokban. Az ilyen belső vándorlások ugyanis nem tekinthetők a Kárpát-medencéből való kivándorlási szándékok eredményeinek. Továbbá többek között a nemzetiségek vizsgálata miatt is célszerű volt befoglalni a földrajzi tárgykörbe a korábbi magyarországi nemzetiségek kényszerű vagy ösztönzött kitelepítéseinek (németek és szlovákok) eredményeként kialakuló Kárpát-medencei vagy azon túli településterületekről való önkéntes visszaáramlásokat. Németország szerepeltetése a vizsgálati körben ezért is indokolt.

A fentiek alapján az *1. táblázatban* rögzített országokból áttelepülőkre készült el adatleválogatás és becslés, a teljes vizsgált népesség számai a *2. táblázatban* találhatók.

1. táblázat: A vizsgálatba bevont szomszédos országok és elődállamaik

Countries of origin of the analysed immigrant population (neighbouring countries and former neighbouring states)

Szomszédos állam	Szomszédos állam elődállamából létrejött további állam
Szlovákia	Csehország
Ukrajna	Oroszország, Kazahsztán, Észtország, Lettország, Litvánia, Moldova, Fehéroroszország, Örményország, Grúzia, Azerbajdzsán, Üzbegisztán, Törkmenisztán, Tádzsikisztán, Kirgizisztán
Románia	Moldova
Szerbia	
Horvátország	Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Montenegró, Koszovó
Szlovénia	
Ausztria	Németország*

Megjegyzés: * Németország elsősorban nem azért került a válogatásba, mert egy rövid ideig közös államalakulatot képezett Ausztriával, hanem e két ország összefüggő és könnyen átjárható nyelvterülete okán, valamint az innen érkező áttelepülők nagy – több szomszédos országnál is nagyobb – száma és az ország Kárpát-medencéhez közeli pozíciója miatt. Továbbá azért is, mivel magyar állampolgárok kitelepítési célterülete volt a II. világháborút követően.

2. táblázat: A szomszédos országokból és elődállamaikból áttelepülők becsült száma és aránya (N=249 753 fő)

Number and share of immigrants from neighbouring countries or from former neighbouring states by country of origin (N=249 753)

Ország	Az áttelepülők		Ország	Az áttelepülők	
	becsült száma, fő	aránya, %		becsült száma, fő	aránya, %
Románia	155 955	62,44	Egyéb jugoszláv utódállam	703	0,28
Ukrajna	28 587	11,45	Csehország	555	0,22
Szerbia			Bosznia–Hercegovina	415	0,17
Németország	22 125	8,86	Kazahsztán	402	0,16
Szlovákia	18 060	7,23	Szlovénia	344	0,14
Ausztria	10 641	4,26	Moldova	234	0,09
Oroszország	4 695	1,88	Litvánia	117	0,05
Horvátország	4 225	1,69	Észtország	108	0,04
Egyéb szovjet utódállam	1 410	0,56	Lettország		
	1 072	0,43		105	0,04

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás. Szabó (2015).

A sokaság területi vizsgálatának alapegységei

A területi elemzések alapegységét a járások jelentik, ezért célszerű megemlíteni, hogy a KSH a lakónépesség földrajzi kategóriákba történő besorolásakor az életvitelszerűen lakott település, illetve járás szerinti csoportosítást használta. A tanulmány térképei a 2013. január 1-jén létrejött 175 járást ábrázolják, Budapest esetében is a járási bontással a kerületalapú bontás helyett.

Módszertani kihívások

A célcsoport meghatározása és leválogatása (tehát a szomszédos országokból és elődállamaikból 1985 után Magyarországra vándorolt népessége) számos módszertani nehézségbe ütközött. A népszámlálási eredmények alapján az összes nem Magyarországon született személy száma 383 236 fő, ebből a szomszédos országokban és elődállamaikban született összesen 318 897 fő (megjegyzés: a hazánkban élő külföldiek csak akkor tartoznak bele a lakónépességbe, ha legalább 12 hónapja életvitelszerűen Magyarországon élnek vagy szándékoznak élni). E népesség 22%-áról azonban nem tudjuk a Magyarországra költözésének évét: 33 814 fő nem válaszolt erre a kérdésre (11%), míg 35 550 fő azt válaszolta,

hogy nem élt legalább egy évet külföldön (miközben külföldön született). Ebből adódik, hogy ha csak a költözés évét megadókat számát vennénk figyelembe, akkor a szomszédos országokban és elődállamaikban született, 1985 után Magyarországra költözött népesség száma 199 247 fő lenne. Ahhoz, hogy ne vesszítsen el az elemzés 70 ezer főt, a költözés évét megbecsültük a születési ország és a születési év szerint: az azonos országban és azonos évben született személyek költözési évének mediánjával helyettesítve a hiányzó értékeket (azt feltételezve, hogy a bevándorlók korösszetétele nem változott időben). Így a hiányzó értékek 99,7%-át sikerült pótolni. Ha nem volt az adott születési országban és/vagy évben költözési év megadva, ott továbbra is adathiány maradt, és azok a személyek kiestek az elemzésből, összesen 148 esetben. Tehát a költözési év becslése után összesen 249 753 személy maradt a vizsgálatban, ők azok, akik a szomszédos országokban és elődállamaikban születtek, és 1985 után költöztek Magyarországra.

A magyarországi népszámlálások a nemzetiségi hovatartozás szempontjából minden összeírt személyt anyanyelvre való tekintet nélkül, olyan nemzetiségűként vettek számba, amelyhez tartozónak vallotta magát. A nemzetiségi kérdés a 2011-es népszámlálás során is az önkéntesen megválaszolható kérdések között szerepelt, újdonság volt azonban az előző censzusokhoz képest, hogy a KSH két különálló kérdésben kérdezett rá a nemzetiségre („Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?”, illetve „Az előző kérdésnél megjelölten kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?”). Abból a megfontolásból kiindulva, hogy a második lehetőség során nagy valószínűséggel többen felvállalják magyartól eltérő nemzetiségüket. Mivel két különálló, egy első és egy második kérdés során kérdezett rá a KSH a nemzetiségre, így elkülöníthető az első és a második nemzetiség. Ez az elkülöníthetőség fontos, ugyanis mivel az előző években egy választ adhattak erre a kérdésre a kérdezettek, időben csak a 2011-es első nemzetiségre adott válaszok összehasonlíthatóak, és azok is csak korlátozott mértékben (Kapitány 2015). A nemzetiségi vizsgálatokat megnehezíti a kérdésre választ nem adók kiugróan magas száma is.

Itt kell megemlíteni, hogy mivel az áttelepülő népesség demográfiai összetétele nagyon eltér a magyarországi népességétől (ld. a vizsgált népesség bemutatása), ezért Magyarország népességével való egyszerű (standardizálás nélküli) összehasonlítása félrevezető lehet. A kutatás küldetésének szempontjából erre azonban nincs is szükség, mert az csak az áttelepült népesség humán erőforrásokhoz való abszolút mértékű hozzájárulását vizsgálta. A kutatások jelen tanulmányban bemutatott területi aspektusai is ezt a megközelítést követik, és csak olyan összefüggésekben alkalmaznak összehasonlításokat, amelyek standardizálás nélkül is valós képet mutatnak.

A teljes áttelepült népességre irányuló kutatás ugyan számos társadalmi mutatót vizsgált, de az adatellátottság és az adatleválogatásra fordítható erőforrások ezek közül csak a következők esetében tettek lehetővé a járási szinten részletes területi elemzést: az áttelepülés ideje, az áttelepültek képzettsége és nemzetiségi hovatartozása. Az előbbi két tényező vizsgálati eredményeinek közzététele egy önálló tanulmányban tervezett. Néhány mutató, köztük a nemzetiségi hovatartozás is olyan alacsony elemszámokat adott egy-egy járásra vetítve, amit adatvédelmi okok miatt nem lehetett az adatbázisba építeni. Az alacsony elemszámú cellákról ugyanis nem adható ki adat. Az áttelepülő népesség nemzetiségi hovatartozására utaló területi kimutatások ezért hiányosak.

SZAKIRODALMI ELŐZMÉNYEK

A jelen tanulmányban meghatározott Kárpát-medencei, és azon belül is kifejezetten a külhoni magyar áttelepülő népességgel még nem foglalkoztak kutatások, így annak térbeli mintázatával sem. Ugyanakkor az elmúlt években néhány tanulmány már foglalkozott a hazánkban élő külföldiekkel és az ide bevándorlókkal, többek között a területi sajátosságaikkal is. E vizsgálatok során a bevándorlókat többnyire a korábbi állampolgárság és nem a születési ország szerint azonosították (pl. Gödri 2010, Kincses 2014). Az adatkörök eltérése ellenére persze van átfedés a bevándorlókra irányuló korábbi kutatások által vizsgált népesség és a jelen tanulmányban elemzett Kárpát-medencei áttelepülők körében.

A témában készült kutatások egyik fő megállapítása, hogy ha a történelmi Magyarországot nézzük, akkor a bevándorlás a „peremterületekről” a „központ” irányába folyik, azonban elemzők azt is kiemelik, hogy egy másik letelepedési minta is létezik, amely során a szomszédos országokból betelepülők egy része a kibocsátó országok határaihoz közel telepedik le Magyarországon (Kincses 2014). A szomszédos országokból a bevándorlók nagyobb valószínűséggel telepedtek le a határ menti területekre; a nyugat-európai országokból (főleg Ausztriából, Németországból) bevándorlók pedig a Dunántúl, azon belül is leginkább a Balaton vonzáskörzetébe, míg az Európán kívülről érkező, elsősorban ázsiai népesség egyértelműen a fővárost preferálta (Kincses 2014).

Gödri 2011-es kutatásában megállapítja, hogy a regionális eltéréseket nemcsak az állampolgárság, hanem a demográfiai jellemzők alapján is meg lehet határozni. Megfigyelhető ugyanis, hogy a fiatalabb korosztály (20–39 évesek), valamint a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők jellemzően Közép-Ma-

gyarországon, elsősorban Budapesten, valamint a vidéki nagyobb városokban telepednek le. Ezzel szemben az alacsonyabb iskolai végzettségűek és az idősebbek nagyobb arányban fordulnak elő a falvakban és az alföldi régiókban. A Gödri által feldolgozott 2001-es népszámlálási adatok is alátámasztották azokat a különböző felmérésekből származó eredményeket, miszerint a bevándorlók körében alacsonyabb a munkanélküliség és magasabb a foglalkoztatottság, mint a hazai népesség körében. Kimutatható továbbá, hogy a Magyarországra érkező külföldi állampolgárok számára a közepes méretű városok nem kínálnak vonzó letelepedési lehetőséget (Kincses 2014). Kincses (2014) feltételezése szerint a bevándorlók letelepedése elsősorban gazdasági, megélhetési okokra vezethető vissza, amelyre a nagyvárosok, Budapest és Közép-Magyarország kínálják a legkedvezőbb feltételeket. A könnyebb megélhetés, valamint a nyugodt, természeti értékekben gazdag környezet keresésével összefüggő motivációk pedig inkább a falvakban való letelepedésre ösztönzik a betelepülőket, elsősorban a nyugat-európai idősebb korosztályt (Kincses 2015).

A korábbi tanulmányok érthetően nem terjednek ki minden társadalmi paraméterre, de tudósítanak a nem magyar nemzetiségűek főbb demográfiai folyamatairól és településterületi változásairól. Az ezredfordulót követő területi etnikai folyamatok vizsgálata szerint a hazai nemzetiségek területi koncentrációja oldódott a rendszerváltást követő két évtizedben, különösen a kisebb lélekszámú hazai nemzetiségek területi elhelyezkedése változott jelentősen (Tátrai 2014). Tátrai (2014) a nemzetiségi településterületek változása mögött a bevándorlás hatását feltételezte. További feltételezése szerint a határon átnyúló szuburbanizációt már a 2011-es népszámlálási adatok is tükrözik, és a két legjelentősebb Magyarországra átkerülő szuburbanizációs zóna (a pozsonyi és a nagyváradi) mellett már további kisebb hatású városi zónák is kimutathatók. E vizsgálatok érintették azt a kérdést is, hogy a bevándorló nem magyar nemzetiségű népesség milyen mértékben járul hozzá az őshonos kisebbségek demográfiai jellemzőihez.

Kapitány (2015) célirányosan ez utóbbi kérdéskörre (illetve többek között erre is) irányuló kutatása összehasonlította a magyar és a nem magyar állampolgárságú, valamint a Magyarországon és a nem Magyarországon született őshonos nemzetiségek létszámát 1990 és 2011 között. Az 1990-es és a 2011-es népszámlálási adatok alapján a románok, a szerbek, a szlovákok és a németek esetében a migráció jelentős utánpótlást biztosított a hazai nemzeti kisebbségeknek. Ez a jelenség azonban a létszámhoz való kétségtelen hozzájáruláson túlmutatóan, nem feltétlen utal az őshonos hazai nemzeti kisebbségi közösségek fennmaradására (Kapitány 2015).

EREDMÉNYEK

Az áttelepültek teljes körének főbb jellemzői

A tanulmánynak nem célja az áttelepülő népesség demográfiai és gazdasági paramétereinek részletes ismertetése, csak a nem magyar nemzetiségűek területi jellegzetességeire koncentrálni. A viszonyítás érdekében ugyanakkor célszerű a kutatás körében vizsgált teljes áttelepült népesség főbb jellemzőinek megismerése is.

A 2011-es népszámlálás adatai alapján a szomszédos országokból és elődálamaikból az 1985 után Magyarországra vándorolt népesség főbb demográfiai és társadalmi jellemzőit érdemes összevetni a teljes magyarországi népességgel. Az áttelepülő népesség – a lentebb részletesen bemutatott becslés alapján – 2011-ben 249 753 főt tett ki.

A szomszédos országokból 1985 után áttelepültek összességében abszolút mértékben nem fiatalították a magyar lakónépességet (3. táblázat). Az áttelepülő népesség képzetesebb, mint a magyar népesség, így nem meglepő, hogy köreikben a foglalkoztatottak aránya is jóval magasabb (55, illetve 40%). Nagy eltérések lehetnek azonban az egyes küldő országok szerint.

3. táblázat: Az áttelepülő népesség néhány fontosabb mutatója, %
Main characteristics of the analysed immigrant population, %

	Áttelepülő népesség N=249 753 fő	Magyarország N=9 937 628 fő
15 évesnél fiatalabbak	6	15
65 év felettiek	15	17
Nők aránya	54	53
18+ éves, legalább érettségivel rendelkezők	64	49
25+ éves, diplomával rendelkezők	28	19
Foglalkoztatottak	55	40
Munkanélküliek	6	6
Inaktív keresők	24	30
Eltartottak	15	25

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás. Szabó (2015).

A teljes áttelepült népesség területi és időbeli mintázatai

A teljes áttelepülő népesség számára minden periódusban a főváros, illetve Közép-Magyarország képezte a legnépszerűbb letelepedési helyszínt. Ezen túlmenően nem rajzolódik ki az áttelepülések markáns területi mintázata.

A Magyarországon élő külföldi állampolgárokra irányuló korábbi vizsgálatok is ehhez hasonló következtetésekre jutottak (Gödri 2011, Kincses 2014). Ugyanakkor az áttelepülő népesség egyes származási országok szerinti csoportjainak magatartásformája jelentősen eltér egymástól, köztük akadnak karakteres településterületekkel jellemezhetők is (4. és 5. táblázat).

Az Erdélyből (Romániából) érkezők alkotják az áttelepülők túlnyomó többségét. Az Erdélyből érkezettek – a kiemelkedő fővárosi koncentrációjukat leszámítva – más nemzetiségekhez képest meglehetősen egyenletesen jelen vannak az ország területén. A keleti határszél vonzereje csak az 1980-as években, valamint a legújabb időkben, azaz 2008-tól gyanítható, utóbbi adatok határon átnyúló agglomerációkra utalhatnak. A kárpátaljai (ukrajnai) és a németországi áttelepülők számára jelent még első számú vonzerőt Közép-Magyarország, de esetében az ukrán határ közeli térségek is fontosak. A vajdasági (szerbiai), a kárpátaljai (ukrajnai), az ausztriai és a felvidéki (szlovákiai) áttelepülők esetében egyértelműen az adott határszakaszok közelsége a leginkább meghatározó vonzerő, de esetükben is fontos koncentrációt jelenít meg Közép-Magyarország is. A felvidéki áttelepülők 2004-től, majd különösen 2008-tól jelentősen megemelkedett számban települtek le az ország északnyugati határszakaszai mentén.

A német ajkú államokból érkezők letelepedése sajátos mintázatú. Körükben azonosítható egy Balaton térségi koncentráció is (Budapest mellett), egyébként azonban viszonylag egyenletesen oszlanak el. Nemcsak a nagyvárosi járásokban jelennek meg átlagon felül – mint az más származási országokra jellemző –, hanem a falvakban is (és relatíve nagy gyakorisággal őshonos sváb településterületeken), az ausztriaiak pedig még a nyugati megyékben. Mindez összhangban áll korábbi tanulmányok megállapításaival, miszerint az átlagnál egyébként idősebb németajkú letelepedők a nyugodt életvitelt kínáló rekreációs övezeteket és falvakat keresik, vagy mezőgazdasági tevékenység folytatása céljából érkeznek.

A fővárosi térség és a határszakaszok közelsége mellett kirajzolódnak még olyan helyszínek, amelyek minden származási országból áttelepülők körében népszerűek. Jelentős vonzerőt képviselnek a gazdasági növekedés helyszínei, a nagyvárosok és egyes iparosodott térségek (Közép-Dunántúlon). A határ túloldalán fekvő nagyvárosokból kiinduló agglomerációs folyamatok is egyre erősödő tényezők. Az áttelepülők feltárt területi és településhierarchiabeli mintázata tehát követi az általános nemzetközi vándorlási mintákat: letelepedésük a gazdasági növekedés színtereit részesíti előnyben, mindez összecseng a korábbi, Magyarországon élő külföldi állampolgárokra irányuló vizsgálatok következtetéseivel (Gödri 2011, Kincses 2014). Igazoltnak tűnik, hogy a külhoni magyarság áttelepülésének sem csak etnicitás a mozgatórugója (Gödri 2004).

4. táblázat: A szomszédos országokban és elődállamaikban született, 1985 után Magyarországra áttelepült népesség megoszlása településtípus és születési ország szerint, %
Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by type of residence and by country of origin, %

Ország	Budapest	Megye- székhely, megyei jogú város	Többi város	Nagyközség, község
Románia	30,4	15,7	28,6	25,3
Ukrajna	29,3	19,7	26,8	24,2
Szerbia	22,5	37,4	22,3	17,9
Szlovákia	26,3	17,8	25,0	30,9
Németország	19,1	21,1	21,8	37,9
Ausztria	15,8	15,5	22,7	46,0
Többi ország	45,2	18,4	22,3	14,1
<i>Szomszédos országok és elődállamok összesen (N=249 753 fő)</i>	28,9	18,6	26,8	25,7
<i>Magyarország (N=9 937 628 fő)</i>	17,4	20,4	31,7	30,5

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás. Szabó (2015).

5. táblázat: A szomszédos országokban és elődállamaikban született, 1985 után Magyarországra áttelepült népesség megoszlása a letelepedés egyes frekvenciáltabb térségeiben*, % (N=249 753 fő)
Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by place of residence and by country of origin, % (N=249 753)

Terület	Magyar- ország lakos- sága	Összes át- települő	Romá- nia	Szlová- kia	Ukrajna	Szerbia	Ausztria	Német- ország + Ausztria
Kárpátaljai határszakasz (Ukrajna)	1,49	1,59	0,57	0,31	10,34	0,02	0,06	0,08
Partiumi határszakasz (Románia)	6,32	8,91	8,07	1,32	6,30	29,37	1,14	3,89
Várvidéki határszakasz (Ausztria)	4,10	3,96	2,92	18,46	1,74	2,31	28,64	9,06
Felvidéki határszakasz (Szlovákia)	9,41	6,53	5,29	40,34	4,55	2,66	13,38	6,27
Délvidéki határszakasz (Szerbia, Horvátország, Szlovénia)	7,77	8,35	4,74	2,06	2,50	39,78	9,14	11,83
Határszakaszok mentén összesen	25,27	22,66	18,00	45,06	21,65	45,06	41,83	25,01
Balaton térsége	2,53	3,03	1,66	1,64	1,58	1,67	10,19	16,32
Közép-Magyarország	29,65	46,20	52,20	35,18	42,72	29,78	22,52	26,45
Egyéb térségek	42,81	28,36	28,42	18,80	34,15	23,54	25,57	32,36

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * A határszakasz a közvetlenül az országhatárral érintkező járásokat foglalja magába. Egyes járások több határszakaszhoz is tartoznak.

Az áttelepülések időben változó térbeli mintázata látványos változásokat ugyan nem mutatott, de a geopolitikai folyamatokat leképező hangsúlyeltolódások kimutathatók (6. és 7. táblázat). Az 1980-as években az erdélyi magyarság üldöztetései és a mélypontra jutó romániai életkörülmények miatt útnak indulók jelentős koncentrációt alakítottak ki az ország keleti részében és Budapest környékén. Az 1990-es évek délszláv válságai okozta menekülthullám az ország déli részén talált otthonra. Az 1990-es évektől gazdasági és más okokból útra kelő erdélyi magyarok szinte mindenhol letelepedtek az országban, de az ígéretesebb gazdasági lehetőséget kínáló helyszínek nagyobb vonzerőt jelentettek számukra. Így növekedett a nyugati országrész népszerűsége is a körökben. A felvidékiek jellemző letelepedési időszaka a 2000-es évek derekától kezdődött, döntően ők is az északnyugati országhatárhoz közeli térségek népességét növelték. A kárpátaljaiak ukrán határhoz közeli és fővárosi tömörülései az 1990-es évek második felétől formálódtak élénkebben. A németajkúak az 1990-es évek második felétől megjelenő beáramlása elsősorban a nyugati országrészekbe érkezett. A térség országainak az Európai Unióhoz és a Schengeni övezethez történő csatlakozása adott lendületet az északnyugati, majd a keleti országhatár menti határon átnyúló agglomerációs folyamatok kibontakozásának.

6. táblázat: Az áttelepülő népesség aránya a határ menti térségekben és Közép-Magyarországon, % (N=249 688 fő)

Immigrant population considered in the analysis by type of residence and time of migration, % (N=249 688)

Terület	1985- 1989	1990- 1995	1996- 1999	2000- 2003	2004- 2007	2008- 2011	Össze- sen
Kárpátaljai határszakasz (Ukrajna)	1,2	1,4	2,5	2,0	1,4	1,3	1,6
Partiumi határszakasz (Románia)	8,0	8,7	9,1	7,6	8,5	12,2	8,9
Várvidéki határszakasz (Ausztria)	2,5	2,7	3,6	3,8	5,0	8,2	4,0
Felvidéki határszakasz (Szlovákia)	5,8	5,3	5,2	5,8	7,2	12,0	6,5
Délvidéki határszakasz (Szerbia, Horvátország, Szlovénia)	5,3	9,5	9,6	7,0	8,2	8,7	8,4
Határszakaszok mentén összesen	19,2	21,3	23,1	20,7	23,4	31,0	22,7
Balaton térsége	2,2	2,3	3,7	3,3	4,5	3,3	3,0
Budapest és Pest megye (Közép-Magyarország)	45,9	47,2	46,1	49,3	46,3	39,5	46,2
Egyéb térségek összesen	33,1	29,5	27,3	27,0	26,1	26,3	28,4

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

7. táblázat: Az áttelepülő népesség származási ország és az érkezés ideje szerint (N=249 688 fő)
Immigrant population by country of origin and time of migration (N=249 688)

Ország	1985– 1989	1990– 1995	1996– 1999	2000– 2003	2004– 2007	2008– 2011	1985– 2011	Össze- sen, fő
Az adott időszakban áttelepültek %-ában								
Románia	78	70	50	64	54	45	62	155 955
Szlovákia	3	1	3	3	8	15	4	10 641
Ukrajna	10	10	18	15	10	9	11	28 587
Szerbia	1	12	12	6	8	9	9	22 125
Németország	4	3	8	8	13	14	7	18 060
Ausztria	0	1	3	2	4	3	2	4 695
Többi ország	4	3	6	2	4	6	4	9 625
Összesen, fő	27 493	85 727	29 422	45 255	29 509	32 282	249 688	249 688
Az adott országból áttelepültek %-ában								
Románia	13,8	38,7	9,4	18,6	10,1	9,3	100,0	155 955
Szlovákia	6,7	8,4	8,1	11,7	21,1	44,0	100,0	10 641
Ukrajna	9,5	29,2	18,0	23,0	10,5	9,9	100,0	28 587
Szerbia	1,7	45,6	16,6	13,2	10,5	12,4	100,0	22 125
Németország	6,0	14,6	13,3	19,6	21,2	25,3	100,0	18 060
Ausztria	1,8	10,7	19,1	22,0	24,9	21,4	100,0	4 695
Többi ország	10,4	30,1	17,8	10,3	12,0	19,5	100,0	9 625
Összesen	11,0	34,3	11,8	18,1	11,8	12,9	100,0	249 688
Összesen, fő	27 493	85 727	29 422	45 255	29 509	32 282	249 688	

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Magyarok és magyartól eltérő nemzetiségű áttelepülők

A 2011-es népszámlálás adatai alapján a vizsgált népesség csupán 69%-a vallotta magát magyarnak (8. táblázat). Ennél persze magasabb a magukat magyar nemzetiségűnek is vallók aránya, mert a népszámlálási kérdőív többes nemzetiségi hovatartozást is megengedett. A Kárpát-medence országaiból Magyarországra áttelepültek körében ráadásul még a teljes népesség körében mértnél is nagyobb, közel kétszeres aránnyal fordulnak elő a nemzetiségi hovatartozás kérdésére a választ megtagadó, rejtőzködő polgárok, ami szintén nem növeli a magyarság arányát. Az áttelepültek adatbázisában a nem magyar nemzetiségi hovatartozás meghatározásában az elsődleges és a másodlagos nemzetiségűek is megjelennek, ami növeli a különböző nemzetiségűek arányát. Kapitány (2015) kimutatásai szerint az elsődleges nemzetiségek az elsődleges és másodlagos nemzetiségi közösségeknek csak kisebb részét képezik: a románság esetében csak 30,2%-át, a szerbség esetében 38%-át, a szlovákság ese-

tében 23,9%-át, a németek esetében 33,5%-át. A nem magyar nemzetiségűek számosságának megítéléséhez ezért érdemes számba venni a magát kifejezetten nem magyar nemzetiségűnek tartó válaszadókat is, akiknek aránya mindössze 3,7% (ld. magyar anyanyelv és nyelvismeret nélküli, a nemzetiségi kérdésre magát magyarként egyik helyen sem megjelölők köre). Nem meglepő, hogy ez a szám is magasabb, mint a Magyarország lakosságában mért átlagérték. (Szlovákia, Ausztria, Németország és a távolabbi elődállamok magasabb nem magyar nemzetiségi arányainak lehetséges okait ld. később.)

8. táblázat: A szomszédos országokból és elődállamaikból áttelepülők becsült száma, valamint nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlása

Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by national/ethnic background and mother tongue

Ország	Áttelepülők száma	Magyar nemzetiségű	Magyar nemzetiségű	Nem magyar nemzetiségű*	Rejtőzködő/válasz-megtagadó	Magyar anyanyelvű
		fő		%		
Románia	155 955	124 203	79,6	0,7	17,5	78,9
Ukrajna	28 587	18 731	65,5	1,6	28,7	62,1
Szerbia	22 125	14 620	66,1	1,6	29,4	65,5
Szlovákia	10 641	6 976	65,6	9,7	19,4	64,9
Németország	18 060	4 140	22,9	22,1	46,9	17,9
Ausztria	4 695	1 313	28,0	16,8	48,6	25,6
Többi ország	9 690	3 220	33,2	16,6	39,0	21,8
Összesen	249 753	173 203	69,3	3,7	23,3	67,6
Magyarország	9 937 628	8 314 029	83,7	0,3	14,1	84,6

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás. Szabó (2015).

Megjegyzés: * Magyar anyanyelv és nyelvismeret nélküli, a nemzetiségi kérdésre magát magyarként egyik helyen sem megjelölők köre.

A válasz nagyon sokrétű lehet arra a kérdésre, hogy vajon kik is lehetnek a nem magyar nemzetiségű áttelepülők. Fontos tudni, hogy megjelenhetnek ebben a népességben a magyar és más nemzetiségi hovatartozást is vállaló többes identitásúak. Lehetnek közöttük olyanok, akik nemzetiségi polgárként települtek át Magyarországra, de asszimilációjuk elindult. Elképzelhető az is, hogy magyarként települtek át, de vagy tudatosan, vagy kevésbé tudatosan egy második nemzetiséget is meghatároztak a népszámláláskor, célszerűen a származási országuk többségi nemzetét. Lehetnek közöttük valóban csak a magyartól eltérő identitással rendelkezők is, akik tanulmányaik, vagy munkájuk, vagy lakóhelyválasztásuk miatt kerültek Magyarországra. Utóbbi esetben leginkább a határon átnyúló agglomerációknak lehet szerepe napjainkban (pl. Tátrai 2014). Vélhető-

en nagy számmal lehetnek jelen a külhoni magyarok vegyes házasságaiból fogant áttelepülő családok nem magyar tagjai is. Kiindulva a nemzetközi vándorlásokat mozgató hálózatok logikájából, és számításba véve, hogy még az erdélyi magyar áttelepülést sem feltétlen csak etnikai megfontolások mozgatják (Gödri 2004), az is feltételezhető, hogy a nem magyar nemzetiségű áttelepülők jelentős része a külhoni magyarok ismeretségi körébe tartozik. A németajkú államok áttelepülőinek sajátos vándorlási motivációi tovább színesítik a nem magyar nemzetiségűek körének társadalmi hátterét (minderről ld. később részletesen).

Az egyes nemzetiségek az áttelepültek között

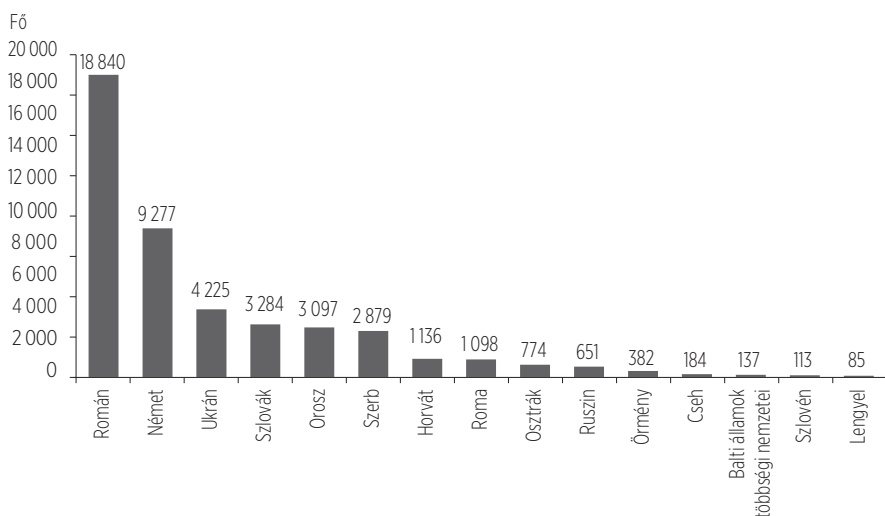
A nem magyar nemzetiségű áttelepülő népesség körében a környező államok többségi nemzeti fordulatok a legnagyobb számban (2. ábra). (Fontos tudni, hogy közöttük lehetnek a nemzetiségi kérdésre magukat egyik helyen magyarként megjelölők is.) Kivételt jelentenek a szlovének, akiknek körében más környező államalkotó nemzetekhez képest nagyon kismértékű Magyarországra irányuló mobilitás azonosítható. Értéke annál is alacsonyabb, mint azt Szlovénia kis népessége magyarázná. Hiszen a Szlovéniánál nem sokkal több, mint kétszer népesebb Szlovákiából és Horvátországból az ottani többségi nemzetek a szlovénekhez képest sokszoros számban érkeznek.

A legnépesebb áttelepülő közösségek között megjelennek az oroszok is, a szerbeknél népesebb közösséggel. Ez annak ismeretében nem meglepő, hogy a vizsgált sokaság kibocsátó területébe Oroszország is beletartozik. Oroszok azonban nemcsak Oroszországból érkeznek jelentős számban, hanem Ukrajnából is (mintegy 664 fő). Az Ukrajnából érkező orosz népesség identitása nem feltétlen stabil, különösen az ukrainai politikai válság és az ennek kapcsán felgyorsult nemzeti identitás ébredése akár pozitív, akár negatív irányban befolyásolhatja a jövőben az Ukrajnából származó szláv népesség önazonosságtudatát. Mindez érvényes a döntően Ukrajnából érkező, magukat 2011-ben ruszinnak és természetesen az ukránnak vallókra is.

A nem magyar nemzetiségű áttelepülők nemzetiségi összetétele eltér a Kárpát-medence nemzetiségi összetételétől (9. táblázat). Ez egyrészt azzal van összefüggésben, hogy milyen méretű magyar kisebbségi közösségek élnek együtt az egyes többségi nemzetekkel. Ahol nagyobbak a magyar közösségek, onnan több nem magyar, illetve nem csak magyar kötődésű áttelepülő is érkezik.

2. ábra: Az 1985 után a környező államokból és elődállamaikból Magyarországra áttelepült nem magyar népesség nemzetiségek szerint (a rejtőzködő válaszadók nélkül), N=46 162

Non Hungarian Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by nationality/ethnicity (those excluded who did not declare it), N=46 162

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A relatíve jelentős számú és arányú ukrán áttelepülésnek több magyarázata is lehet. Egyrészt Ukrajna többségi nemzete a többi államalkotó nemzettel összehasonlítva nagyon nagy létszámú. Másrészt Ukrajna a térség legkedvezőtlenebb gazdasági helyzetű állama. A vizsgált időszak nagy részében szintén kedvezőtlen gazdasági helyzetben volt Szerbia is, de onnan a népesség már évtizedek óta Nyugat-Európa irányába áramlik.

A németiség messze felülreprezentált az áttelepülőkön belül a Kárpát-medence etnikai összetételével összevetve. Ez a németajkú államokból áttelepülők sajátos helyzetével van összefüggésben (erről ld. a tanulmányban később).

9. táblázat: Az 1985 után a környező államokból és elődállamaikból Magyarországra áttelepült népesség nemzetiségek szerinti összetétele összehasonlításban a Kárpát-medence etnikai összetételével*, %

Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states and the population of the Carpathian basin (historic Hungary) by national/ethnic background, %

Megnevezés	Ma- gyar	Ro- mán	Né- met/ oszt- rák	Uk- rán/ ru- szin	Szlo- vák	Szerb	Hor- vát	Roma	Cseh	Szlo- vén	Egyéb/ nem vála- szolt	Ösz- sze- sen
Áttelepülők (N=249 753 fő)	69,3	7,5	4,0	2,0	1,3	1,2	0,5	0,4	0,1	0,0	13,7	100
Kárpát-medence (N=28 234 000 fő)	36,9	17,3	1,5	4,0	15,8	5,1	9,7	2,7	0,2	0,3	6,5	100
**Nem magyar áttelepülők (N=46 162 fő)		25	13	7	4	4	2	1	0	0	44	100
Nem magyar Kárpát-medenceiek (N=17 815 654 fő)		27	2	6	25	8	15	4	0	0	10	100

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás, valamint a környező országok statisztikai hivatalainak adatai. Saját számítás.

Megjegyzés: * Az összehasonlítás torzíthat, az áttelepülők nemzetisége tartalmazza az első és második helyű bevallásukat is, de a Kárpát-medencei adatsor (környező országok) nagy valószínűséggel csak az első és egyetlen nemzetiséget.

** Fontos tudni, hogy közöttük lehetnek a nemzetiségi kérdésre magát magyarként egyik helyen megjelölők is.

A nem magyar nemzetiségű áttelepülők aránya származási országok szerint

A rejtőzködők miatt nehéz megítélni, hogy mennyi is pontosan a magyar és a nem magyar nemzetiségűek aránya az áttelepült közösségben. A származási országokonkénti összesítésből (10. táblázat) mindenesetre kitűnik, hogy a környező jelentős őshonos magyar közösségeknek otthont adó országokon kívül (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia) sehol nem haladja vagy közelíti meg az átlagot az áttelepülő magyar nemzetiségűek aránya. A magyar nemzetiségűek alacsonyabb arányát mutatják a kisebb magyar őshonos közösségeknek otthont adó szomszédos államok, igaz e csoportban Horvátország arányai magasabbak (55%) Szlovéniához és Ausztriához képest. A magyarok alacsonyabb aránya tapasztalható a távolabbi országok áttelepülői körében is. Az országok e csoportján belül Oroszország és Csehország mutat relatíve kissé magasabb arányokat.

Egy érdekes kivételt képvisel Szlovákia, ahol a jelentős magyar közösségek jelenléte ellenére is magas a nem magyar, kifejezetten a szlovák áttelepülők száma. E jelenség mögött biztosan meghúzódnak a felvidéki (szlovákiai) nagyszámú szlovák lakossággal rendelkező határhoz közeli települések határon áthúzódó agglomerációi. Ezek az agglomerációs folyamatok ugyanis feltételezhetően és a tapasztalatok szerint nem csak a magyar nemzetiségűekre terjednek ki (Tátrai 2014). Az adatok kapcsán megfontolandó az is, hogy a külhoni magyar nemzetrészek között a felvidéki (szlovákiai) magyarság körében tapasztalható a legnagyobb mértékű asszimiláció (Kapitány 2015a), a vegyes házasságok is itt a leginkább elterjedtek (Kiss 2016). Elképzelhető tehát, hogy a felvidéki (szlovákiai) magyar áttelepülők identitása nem kizárólagosan magyar kötődésű, amit a 2011-es népszámlálás nemzetiségi felvétele könnyen megragadhatott a módszertana miatt.

A nem magyar nemzetiségű áttelepülők abszolút létszámai az arányoktól eltérő szabályszerűség szerint alakulnak az egyes származási országokban. E közösségek nagyság szerinti sorrendjét döntően az határozza meg, hogy összességében mennyi áttelepülő is érkezik az adott országból. Nem véletlen, hogy Romániából érkezik a legtöbb nem magyar nemzetiségű áttelepülő annak ellenére is, hogy az innen áttelepülők körében messze a legmagasabb a magukat magyarnak vallók aránya.

A németajkú államokból érkező nagy létszámú nem magyar közösségek megjelenésének oka elsősorban az áttelepülés motivációjában kereshető. E népesség átlagéletkora magasabb, mint a többi származási országból érkezőké, és körükben népszerűbb célterületnek számítanak a kisebb települések. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy köztük megjelennek a nyugdíjas éveikben olcsóbb megélhetésre és nyugodt környezetre vágyók (Illés-Kincses 2008). Továbbá a csoporthoz hozzájárulhatnak a svábok kitelepítésének áldozatul esett családok leszármazottjai is, akik szintén nagyobb eséllyel gyarapítják a vegyes identitású és az idősebb korosztályokat (letelepedési területek és az őshonos német nemzetiségi településterületek összefüggéseiről ld. később). Az osztrákok esetében, különösen a nyugati határhoz közel a kifejezetten csak mezőgazdálkodási céllal érkezők is megjelennek (Rechnitzer 2005). Szerte az országban jelen vannak a német, az osztrák és a multinacionális cégek német tulajdonosai, menedzserei és szakértői. Ugyanakkor a Németországból és az Ausztriából érkezők között számos munkavállalási vagy politikai okokból kitelepült család (diaszpóra) vegyes identitású leszármazottjai is bizonyosan jelen vannak.

10. táblázat: Az 1985 óta a Kárpát-medencei országokból és elődállamaikból Magyarországra áttelepült népesség származási országok szerint és nemzeti hovatartozás alapján
Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by national/ethnic background and country of origin

Ország	Összesen, fő	Vizsgált származási ország(ok)					
		Magyarok		többségi nemzetéhez tartozók		egyéb nemzetiségéhez tartozók	
		száma, fő	aránya, %	száma, fő	aránya, %	száma, fő	aránya, %
Áttelepülő népesség összesen	249 753	173 203	69	44 328	18	1 834	1
Németország	18 060	4 140	23	7 051	39	188	1
Ausztria	4 695	1 313	28	708	15	708	15
Szlovákia	10 641	6 976	66	3 152	30	242	2
Csehország	555	220	40	151	27	90	16
Ukrajna	28 587	18 731	66	4 036	14	1 489	5
Románia	155 955	124 203	80	18 779	12	2 135	1
Szerbia	22 125	14 620	66	2 634	12	764	3
Szlovénia	344	114	33	88	26	21	6
Horvátország	1 410	780	55	508	36	113	8
Bosznia-Hercegovina	415	88	21	n.a.	n.a.	205	49
Egyéb egykori jugoszláv tagállam utódállama	703	104	15	n.a.	n.a.	95	14
Moldova (többségi nemzet itt: román)	234	52	22	16	7	43	18
Balti államok	330	60	18	126	38	34	10
Oroszország	4 225	1 452	34	2 102	50	211	5
Kazahsztán	402	90	22	0	0	114	28
Egyéb egykori szovjet tagállam utódállama	1 072	260	24	n.a.	n.a.	359	33
Magyarország	9 937 628	8 314 029	84	238 238	2	318 010	3

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A cigány (roma) nemzetiségű áttelepülők sajátosságait

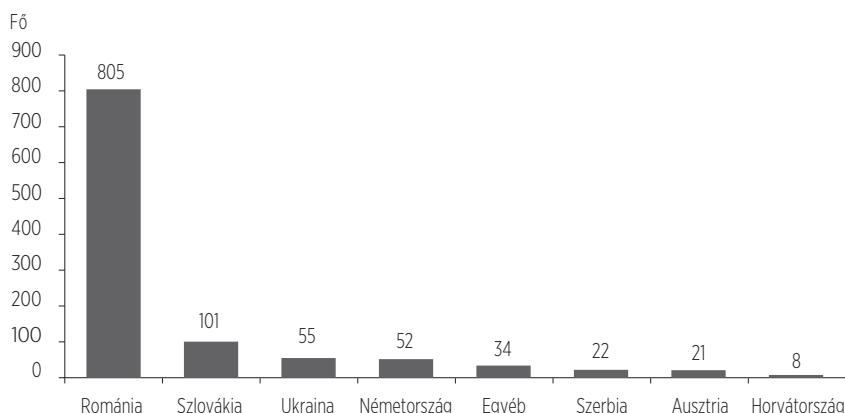
A cigányság vizsgálata meglepő eredményeket adott. A számok alapján úgy tűnik, a Kárpát-medence többi nemzetiségével összehasonlítva a cigányság nagytér-ségi mobilitása rendkívül alacsony szintű (2. ábra). Ismert, hogy a népszámlálási adatok – az adatfelvétel módszertani meghatározottságai, valamint a cigányság sajátos identitásmentái miatt – nem feltétlen tudósítanak hitelesen a cigányságról,

és jellemzően a cigányság valóságosnál jóval alacsonyabb megjelenését jelzik. A többi nemzetiséghez hasonlóan a cigánysághoz tartoznak mindazon áttelepülők, akik legalább egyik nemzetiségi bevalláskor a cigányt jelölték meg. Ugyanezzel a módszerrel tehát a statisztikai hatásnak is köszönhetően, látványosan megnövekedett a magyarországi cigány közösség létszáma (Kapitány 2015). Érdekes, hogy a kisebbségi közösségek létszámát növelő megközelítéssel is csak nagyon csekély létszámú cigány nemzetiségű áttelepülőt lehetett azonosítani.

A cigányság leggyakoribb kibocsátó területei egyébként a legnagyobb magyar közösségeknek otthont adó, egyúttal a legtöbb magyart kibocsátó országoknak felelnek meg (10. táblázat). A cigány áttelepülők származási ország szerinti csoportjainak számossága alapján felállítható sorrendje ugyanakkor eltér a magyar áttelepülők sorrendjétől: Romániát a jelentős cigány közösségekkel rendelkező Szlovákia követi, megelőzve Ukrainát és Szerbiát (3. ábra).

3. ábra: Az 1985 után a környező államokból és elődállamaikból Magyarországra áttelepült roma nemzetiségűek származási ország szerint (N=1098)

Roma immigrants Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or former neighbouring states by country of origin (N=1098)

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Történelmi etnikai településterületek leképeződése az áttelepült népesség származási helyszíneiben

A magyarokon kívül döntően minden nemzetiség olyan országból érkezett, ahol a többségi nemzetet alkotja, ettől csak nagyon kis számban tapasztalható eltérés (11. táblázat).

11. táblázat: Az 1985 óta a Kárpát-medencei országokból és elődállamaikból Magyarországra áttelepült népesség származási országok szerint és nemzeti hovatartozás alapján
Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by national/ethnic background and country of origin

Ország	Vizsgált származási ország(ok) többségi nemzetéhez tartozó	Egyéb nemzetiségű	A többségi nemzethez tartozók aránya az egyéb nem magyar nemzetiségűekhez viszonyítva
Áttelepülő népesség összesen	44 328	1 834	24,17
Németország	7 051	188	37,51
Ausztria	708	708	1,00
Szlovákia	3 152	242	13,02
Csehország	151	90	1,68
Ukrajna	4 036	1 489	2,71
Románia	18 779	2 135	8,80
Szerbia	2 634	764	3,45
Szlovénia	88	21	4,19
Horvátország	508	113	4,50
Bosznia-Hercegovina	n.a.	5	n.a.
Egyéb egykori jugoszláv tagállam utódállama	n.a.	95	n.a.
Moldova (többségi nemzet itt: román)	16	43	0,37
Balti államok	126	34	3,71
Oroszország	2 102	211	9,96
Kazahsztán	0	114	0,00
Egyéb egykori szovjet tagállam utódállama	n.a.	359	n.a.

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A kivételek között ugyanakkor figyelemre méltó érdekességek is előfordulnak. Feltételezhető, hogy a Kárpát-medence és a Kárpátok térsége történelmi etnikai területi mintázatainak lenyomatai is kirajzolódnak (12. táblázat). E megállapítások alapját képező egykori nemzetiségi mintázatok lenyomatát számos hazai szakirodalom feldolgozta, legutóbb Kocsis-Tátrai (2012).

A Kárpát-medencében a XX. század első feléig szinte mindenhol népes közösségeket alkotó németek minden környező országból viszonylag jelentős számban érkeztek. Érdekes az osztrák nemzetiségűek felbukkanása a környező államokban. Kérdés, hogy vajon ez a németiségtől tudatosan eltérő identitásválasztás lehet-e az egykori Osztrák-Magyar Monarchiából megőrzött családi identitásminták leképeződése, vagy csak több országon megélt életutakat tükröz, esetleg egyszerű véletlen és téves adatfelvétel eredménye. Csaknem 50 fő német nemzetiségű áttelepülő érkezett a távolabbi országokból, köztük tradíci-

onális (Oroszország, Moldávia, Balti térség) vagy kitelepített német közösségek településterületeiről (Kazahsztán, más Európán kívüli területek).

Az örmények egykori fő Kárpát-medencei településterületének megfelelően jelentős számban megtalálhatók az erdélyi áttelepülők körében (155 fő). Figyelemre méltó, hogy az erdélyi örmény áttelepülők száma nem sokkal marad el a volt Szovjetunió egyéb területeiről, köztük Örményországból származó örmény áttelepültektől (200 fő, kivéve Ukrajna). Az Ukrajnából áttelepült örmények (15 fő) lehetnek akár a Külső-Kárpátok vidékének városi örmény közösségeinek a tagjai is.

A döntően a Kárpát-medence északi részén élő szláv népességet (ruszinok, ukránok és szlovákok) érdemes együtt vizsgálni, mert az idetartozó nemzetiségek identitásának elkülönülése és regisztrálásuk is gyakran bizonytalan és változó (ld. ukrán és ruszin, valamint szlovák és ruszin identitásváltások: Fehér 1993, Bindorffer 2010). Bár viszonylag kis számban, de a Felvidék (Szlovákia) és Kárpátalja (Ukrajna) mellett e népesség kimutatható a Kárpát-medence déli területeiről származók körében is. Elképzelhető, hogy utóbbi csoportjuk a történelmi időkben e déli térségekbe kirajzott szlovák és ruszin telepes közösségek legújabb kibocsátását jelzi. E közösségek a XX. században még erőteljesek voltak, de esetenként napjainkban is léteznek (ld. Horvátország baranyai és szlavóniai területei, Szerbia vajdasági területei, Románia bánáti és a partiumi területei). A hasonló telepes közösségekkel rendelkező csehek esetében azonban nem mutatható ki hasonló jelenség.

Nem meglepő, hogy a ruszinok a legnagyobb számban Ukrajnából érkeztek, hiszen ma is Kárpátalja ad otthont a legnagyobb kiterjedésű településterületüknek. A vélhetően második legnépesebb közösségüknek otthont adó Szlovákiából kevesebben érkeztek, mint a csak a kirajzó telepes közösségeikhez köthető Vajdaságból, Bánátból és Partiumból (Szerbiából és Romániából). Érdekes kérdés, hogy az áttelepülő ruszin származásúak identitásának meghatározásában vajon mennyire lehet jelentős szerepe a ruszin mint nemzetiség és nyelv adott országban elfoglalt státusza, hivatalos elismertsége. Máshogy alakulna-e az Ukrajnából áttelepülők körében az ukránok és a ruszinok aránya, ha a kibocsátó közösségeik a Magyarországon, vagy akár csak a Szlovákiában meglévő jogi státuszt élvezhetnék.

Kézenfekvő, hogy az etnikailag napjainkban is sokszínű Vajdaságból horvátok is nagy számban érkeznek a magyarok és a szerbek mellett, de Horvátországból is érkeznek szerbek a magyarokon és a horvátokon kívül. A bánáti szerbség és horvátság kibocsátásaira utalhatnak a kis számban Romániából érkező szerb és horvát nemzetiségű áttelepülők. A románság népesebb Magyarországon kívüli Kárpát-medencei kisebbségi közösségei közül – 23 ezer fős bánáti, valamint az

összesen 150 ezer fős kárpátaljai és észak-bukovinai – csak az ukrainaiak bocsátanak ki Magyarországra.

A fenti kisebbségi közösségek egyébként többnyire mind együtt élnek a kisebbségi magyar közösségekkel. Feltételezhető, hogy az így kialakuló rokoni és baráti kapcsolatok elősegítik e nem magyar nemzetiségűek Magyarországra történő áttelepülését.

A Kárpát-medencén belüli, tradicionálisan az északi területen élő lengyelek áttelepülése alapvetően nem kimutatható. Vélhetően azonban a Külső-Kárpátok vidékén máig jelentős számban élő lengyelek jelen lehetnek az Ukrajnából áttelepülő lengyelek között. (A nagy létszámú lengyel diaszpórának otthont adó Oroszországból egyébként az Ukrajnából érkezetteknel jóval kisebb számban, 14-en érkeztek lengyel nemzetiségűek hazánkba.)

Az áttelepülő nemzeti népiesség által megjelenített történelmi településterületekhez hasonlóan érdemes megvizsgálni a magyarság Kárpát-medencén kívüli történeti meghatározottságú településterületeit is. Ezen a téren persze csak nagyon óvatos feltételezésekkel lehet élni, hiszen nincs ismeretünk a kibocsátó térségek pontos elhelyezkedéséről az adott országon belül, illetve a közösségek tagjainak életútjáról.

A volt Szovjetunió távolabbi térségeiből érkező magyarok esetében a fő kérdés, hogy vajon milyen arányban találhatók közöttük a kárpátaljai magyarok Szovjetunió belüli belső vándorlásaiból visszatérők és a magyarországi lakosok vegyes házassága révén kikerülők közül visszatelepülők. Elképzelhető-e, hogy ezek az áttelepülők ennél régebbi történeti korok mintázatait hordozzák? E kérdések talán érvényesek a Moldáv Köztársaságból áttelepült magyarok esetében is. E közösség a többi kisebb volt szovjet tagköztársasághoz képest is jelentős, és érdekes, hogy az innen áttelepült közösségek magyar nemzetiségű tagjai (52 fő) számosságban, mint az innen érkező románság (16 fő). A Kazahsztánból és az Oroszországból áttelepülő relatíve szintén jelentős létszámú magyarság (90, illetve 1452 fő) körében megjelenhetnek a hadifogság, vagy a sztálinista terror és más szovjet kényszeráttelepítések következtében távolra szakadt Kárpát-medencei (különösen magyarországi és kárpátaljai) magyarok és leszármazottaik (pl. a Gulág kapcsán).

A németajkú államokból, különösen a Németországból érkezők körében fontos tényező lehet a kitelepített magyarországi németek (svábok) visszatérése. A magyarországi németek (ld. *Ungarndeutsche*) az egykori – a kitelepítések idejében – identitásmintájuk alapján (Fehér 1993) nem zárhatók ki feltétlenül a magyarság köréből. Ugyanez a felvetés érvényes lehet az esetlegesen visszatelepülő szlovákságnál, esetükben a kitelepülést szintén nem az erős nemzeti hovatartozás motiválta (Fehér 1993).

12. táblázat: A Kárpát-medence sajátos nemzetiségi mintázatainak megjelenése a Magyarországra áttelepülő népességben: a nem a származási ország többségi nemzetéhez tartozó és a nem magyar áttelepülők száma (N=33 645 fő)
Immigrant population, who are neither Hungarians nor belong to the majority ethnic group of the sender country by country of origin (N=33645)

Megnevezés	Az áttelepülők nemzetiségi hovatartozás szerinti száma, fő											
	román	német	osztrák	ruszin	szlovák	szerb	horvát	örmény	ukrán	cseh	lengyel	szlovén
Szlovákia	4	67	3	7	(3 152)	0	0	0	11	22	3	6
Ukraina	15	81	0	583	32	0	0	15	(4 036)	7	25	0
Románia	(18 779)	1 019	23	16	50	23	10	155	12	0	0	4
Szerbia	6	272	6	20	8	(2 634)	411	0	2	2	0	9
Horvátország	2	31	3	0	1	65	(508)	0	1	0	0	2
Ausztria	5	(650)	(708)	0	6	3	16	1	2	0	2	0
Szlovénia	2	8	1	0	0	5	4	0	0	0	1	(88)
Összes áttelepülő (fő)	18840	*10051		651	3284	2879	1136	382	-	-	-	-
összesből az anyaországból származók (%)	100%	84%		**90%	96%	91%	45%	***41%	-	-	-	-
összesből az egyéb Kárpát-m. közösségekből származók (%)	0%	15%		6%	6%	3%	37%	6%	-	-	-	-
összesből a máshonnan származók (%)	0%	1%		4%	4%	6%	18%	53%	-	-	-	-

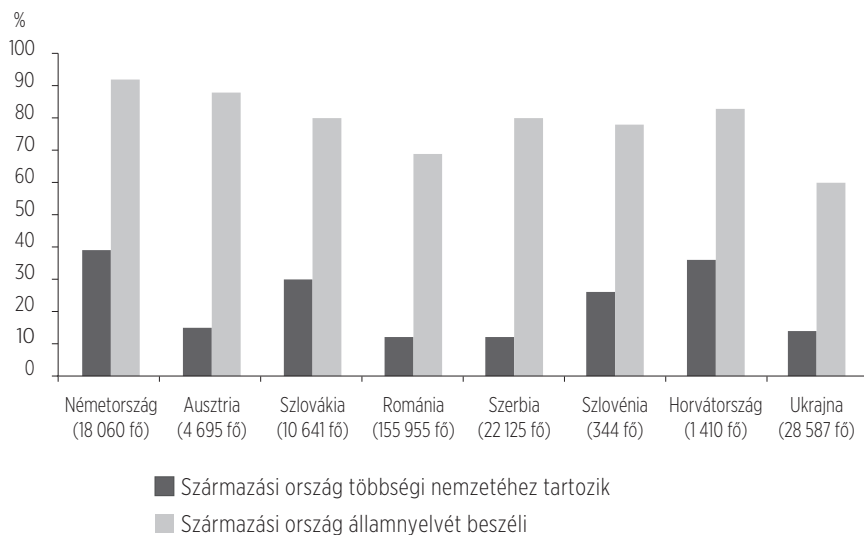
Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * Német és osztrák; ** Kárpátaljáról és Felvidékről; *** Erdélyből.

Az áttelepültek anyanyelve, nyelvismerete és nemzeti identitása

Annak ellenére, hogy az áttelepülők mintegy ötöde nem magyar nemzetiségű vagy nem csak magyar nemzetiségű, és a nem magyar anyanyelvűek is hasonló arányt képviselnek (13. táblázat), az áttelepülők 96%-a beszél magyarul. Az áttelepülők a származási ország államnyelvét is nagyobb arányban beszélik annál, mint amekkorára a többségi nemzethez tartozók aránya (4. ábra). Tehát a magyar nemzetiségűek többsége is elsajátította a származási ország államnyelvét. A legnépesebb csoportban, az Erdélyből (Romániából) érkezők körében az egyik legalacsonyabb ez az arány, ami összefügghet azzal, hogy az ottani magyar tömbös településterületen, különösen a Székelyföldön, nem általános a román nyelvismeret. Az Ukrajnából érkezők gyenge államnyelvismeretét árnyalja 50%-uk orosz nyelvismerete.

4. ábra: A származási ország államnyelvének ismerete az 1985 után a Kárpát-medence államaiból és azok elődállamaiból Magyarországra áttelepülő népesség körében
Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by the knowledge of the official language of the country of origin

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A korábbi kutatásokhoz (pl. Tóth 2004) hasonlóan jelen tanulmány eredményei is azt mutatják, hogy az áttelepülők anyanyelv és nemzetiség szerinti megoszlása közel azonos (69% a magyar nemzetiségűek, 68% a magyar anyanyelvűek aránya).

Az áttelepültek anyanyelve utalhat az áttelepülők születéskori nemzetiségi hovatartozására. Érdekes megfigyelni, hogy mindenhol jóval magasabb a magukat nem magyar anyanyelvűnek tartók aránya, mint a magukat kifejezetten nem magyarnak tartóké (13. táblázat). Az anyanyelvi és nemzetiségi identitások eltérése az áttelepülő népesség asszimilációjára is utalhat. Különösen annak fényében, hogy a magyar nyelv ismerete szinte teljes körű az áttelepülők körében, a magyar nemzeti identitásban ugyanis a magyar nyelv tudása meghatározó.

13. táblázat: Az 1985 után a Kárpát-medence államaiból és azok elődállamaiból Magyarországra áttelepülő népesség anyanyelve és nemzetiségi hovatartozása, % (N=249 753 fő)

Immigrants in Hungary coming after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by national/ethnic background and mother tongue, % (N=249 753)

Ország	Magyar nyelv ismerete	Vizsgált származási ország(ok) államnyelve az anyanyelve (összes áttelepülő arányában)	Csak nyelvi kötődés (a magyarsághoz)	Magyar nyelvismeret nélküli, magát magyarként egyáltalán nem jelölő	Származási ország többségi nemzetéhez (is) tartozó
Románia	99,2	6,0	2,2	0,7	12
Szlovákia	88,8	20,3	5,4	9,7	30
Szerbia	98,1	6,9	2,9	1,6	12
Ukrajna	98,6	9,0	4,1	1,6	14
Ausztria és Németország	75,9	37,0	7,8	21,0	39/15*
Egyéb	85,0	39,6	16,6	16,6	7/50**
Összesen	95,9	11,1	3,7	3,7	18

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * Ausztria: 39, Németo.: 15; **Egyéb országok közül a legkisebb értékű ország értéke: 7, Egyéb országok közül a legnagyobb értékű ország értéke: 50.

Első látásra meglepően elterjedt az a jelenség, hogy magasabb arányban fordulnak elő a származási ország többségi nemzetéhez tartozók, mint a származási ország többségi nemzetének nyelvét anyanyelvként beszélők. Az anyaországi magyarság feltételezhető erős asszimilációs erejének valószínűségét mégsem csökkenti ez a jelenség. Az okok ugyanis a sajátos népszámlálási adatfelvételi és kimutatási módszertanban keresendők, amely a nemzetiséghez tartozók számát megnöveli (Kapitány 2015).

A nem magyar nemzetiségűek áttelepülésének időbeli változása

A kutatás az áttelepülés időbeliségét a nemzetközi migrációt leginkább meghatározó geopolitikai események szerint tagolt időszakokban vizsgálta: 1) a rendszerváltást megelőző időszak; 2) az 1990-es évek eleji gazdasági válság és erdélyi üldöztetés; 3) a délszláv konfliktus lezárulta; 4) az EU-csatlakozást megelőző gazdasági kibontakozás; 5) Magyarország és Szlovákia uniós csatlakozása; 6) Románia EU-csatlakozása és a gazdasági válság. Napjainkhoz közeledve végig egyenletesen és határozottan emelkedett a nem magyar nemzetiségűek aránya az áttelepülőkhöz belül. Számuk is fokozatos és jelentős emelkedést mutat, egyedül csak az 1990-es évek tömeges erdélyi és délvidéki menekülthullámai mutatnak e tendenciától eltérő, kiugró értékeket. Ez utóbbi időszak egyébként a magyar nemzetiségűek áttelepülésében is csúcsot jelentett.

14. táblázat: Az 1985 után a Kárpát-medence államaiból és azok elődállamaiból Magyarországra áttelepülő nem magyar nemzetiségű népesség aránya egyes időszakokban (N=28 772 fő)

Non-Hungarian immigrants in Hungary arriving after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by time of immigration (N=28 772)

Áttelepülők	1985– 1989	1990– 1995	1996– 1999	2000– 2003	2004– 2007	2008– 2011	Össze- sen, fő (%)
Román nemzetiségű, %	7	23	10	21	17	21	18 804 (100)
Szlovák nemzetiségű, %	5	6	4	7	19	59	3 242 (100)
Ukrán nemzetiségű, %	5	19	17	24	17	18	4 061 (100)
Szerb nemzetiségű, %	2	34	15	13	13	23	2 665 (100)
Fenti nemzetiségűek összesen, %	6	22	11	19	17	25	(100)
Fenti nemzetiségűek összesen, fő	1705	6206	3167	5502	4936	7256	28 772
Fenti nemzetiségűek összesen, fő/év	341	1034,33	791,75	1375,5	1234	1814	1 065,63
Fenti nemzetiségűek összesen aránya az összes áttelepülőből, %	7	8	13	14	21	29	(13)

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Annak, hogy az idő előrehaladásával egyre inkább nem magyar nemzetiségűek is áttelepültek, két oka alaposan feltételezhető. Egyrészt a magyarok nemzetiségi fenyegetettsége által motivált áttelepülési hajlandóság csökkenhetett, miközben a nemzetiségi hovatartozástól függetlenebb gazdasági megfontolások erősödtek. Ennek kapcsán Magyarország uniós tagságának várható elnyerése is többletvonzerőt gyakorolhatott, már akár a belépést megelőzően is. A másik jelenség pedig a határok átjárhatóságához kapcsolódik. A térség országainak uniós tagsága lehetővé tette a határon átnyúló nagyvárosi agglomerációs jelenségek élénkülését is. E jelenségek érzékelhetők az északi és a keleti határok mentén (pl. a pozsonyi és a nagyváradi agglomeráció), és nem csak a magyar nemzetiségűeket mobilizálják (Tátrai 2014). A legutolsó időszak kiugró szlovák és növekvő román arányaiért ez lehet a felelős.

Az egyes nemzetiségek nagyjából követték az anyaországukból származó összes áttelepülő időbeli mintázatát (ld. 7. és 14. táblázat). Ennek megfelelően térnek el néha a fent említett, összességében az áttelepülés fokozatos növekedését mutató tendenciától is. Az anyaországuk összes áttelepülőjétől eltérően viselkednek azonban a románok és az ukránok a legutóbbi időszakokban: az anyaországaikból érkező összes áttelepülő száma nem emelkedett, míg a román és ukrán nemzetiségűeké igen. A románok esetében ebben szerepe lehet a keleti határ menti agglomerációs jelenségeknek is.

A nem magyar nemzetiségűek képzettsége

Az áttelepülő nem magyar népesség képzettségét csak egyes kiválasztott, vezető értelmiséghez kötődő szakmák szerint lehetett megvizsgálni az adatleválogatás meghatározottságai miatt. Ezen túlmenően még a jellemzően erős nemzetközi mobilitású középfokú egészségügyi végzettségűek is összesítésre kerülhettek.

A nemzetiségek anyaországuk összes áttelepülőjén belüli arányából kiindulva (10. táblázat) elmondható, hogy szinte minden áttelepülő nemzetiségi közösség jelentősen alulreprezentált az áttelepülő magyarokhoz képest ezekben a szakmákban (15. táblázat). Egyedül a középfokú egészségügyi végzettségűek körében tapasztalhatóak magasabb, olykor akár a nemzetiségi népesség arányát is meghaladó értékek. Az áttelepülő magyarok e szakmákban kimutatható egyébként jelentős felülreprezentáltságát (Magyarország teljes népességével összevetve) csak az ukránok és a szlovákok értékei közelítik meg, míg a románok és a szerbek értékei különösen alacsonyok.

15. táblázat: Az 1985 után a Kárpát-medence államaiból és azok elődállamaiból Magyarországra áttelepülő nem magyar nemzetiségű népesség aránya egyes szakmákban (N=2580 fő)

Non-Hungarian immigrants in Hungary arriving after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by certain professions (N=2580)

Megnevezés	Egészségügyi		Mérnök	Peda- gógus	Infor- matikus	Jogász	Kiválasztott szakmák összesen
	felsőfokú végzett- ségű	közép- fokú végzett- ségű					
Szlovák, fő	45	94	60	116	60	12	387
Ukrán, fő	135	108	63	233	29	17	585
Román, fő	269	436	195	311	100	23	1 334
Szerb, fő	36	52	54	77	48	7	274
Fenti nemzetiségűek összesen, fő	485	690	372	737	237	59	2 580
Szlovák nemzetiségűek aránya az összes szlovákiai áttelepülőjének arányában az adott szakmán belül, %	22,61	35,88	26,55	20,79	26,91	18,75	25,26
Ukrán nemzetiségűek aránya az összes ukrajnai áttelepülőjének arányában az adott szakmán belül, %	14,21	14,77	13,85	9,74	10,62	15,60	11,92
Román nemzetiségűek aránya az összes romániai áttelepülőjének arányában az adott szakmán belül, %	5,56	9,34	6,17	4,91	5,59	4,27	6,25
Szerb nemzetiségűek aránya az összes szerbiai áttelepülőjének arányában az adott szakmán belül, %	5,50	10,08	9,31	7,47	10,28	5,07	8,09
Fenti nemzetiségűek összesen az anyaországuk összes áttelepülőjének arányában az adott szakmában, %	7,30	11,17	8,41	7,14	8,61	6,94	8,28

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A szomszédos országok nem magyar elitje számára tehát messze nem kínál olyan erős vonzerőt Magyarország, mint magyar honfitársaik számára. Az okok között bizonyosan hangsúlyosan jelen vannak a nyelvi akadályok, amelyek e szakmák többségének végzését megnehezíthetik. Felmerülhet a kulturális különbségek visszatartó ereje is. A szomszédos országok között vannak olyanok, ahol az elitszakmák gyakorlóinak nemzetközi mobilitása erős (Románia, Szerbia). E nemzetközi vándorlást mérlegelő nem magyar elit számos Magyarországnál nyelvilag kezelhetőbb és gazdaságilag vonzóbb célterületből válogathat.

A nem magyar nemzetiségű áttelepülők településterülete

Az áttelepülő népesség nemzetiség szerinti részletes területi (járási) vizsgálatára különösen igaz a korábban már jelzett módszertani probléma. A szabályok szerint nem közölhetők azok az adatok, ahol 3 főnél alacsonyabb a cellaérték, ezért a nemzetiségek csak a legtöbb áttelepülőt kibocsátó országok esetében vizsgálhatók érdemben (román, szlovák, ukrán, szerb).

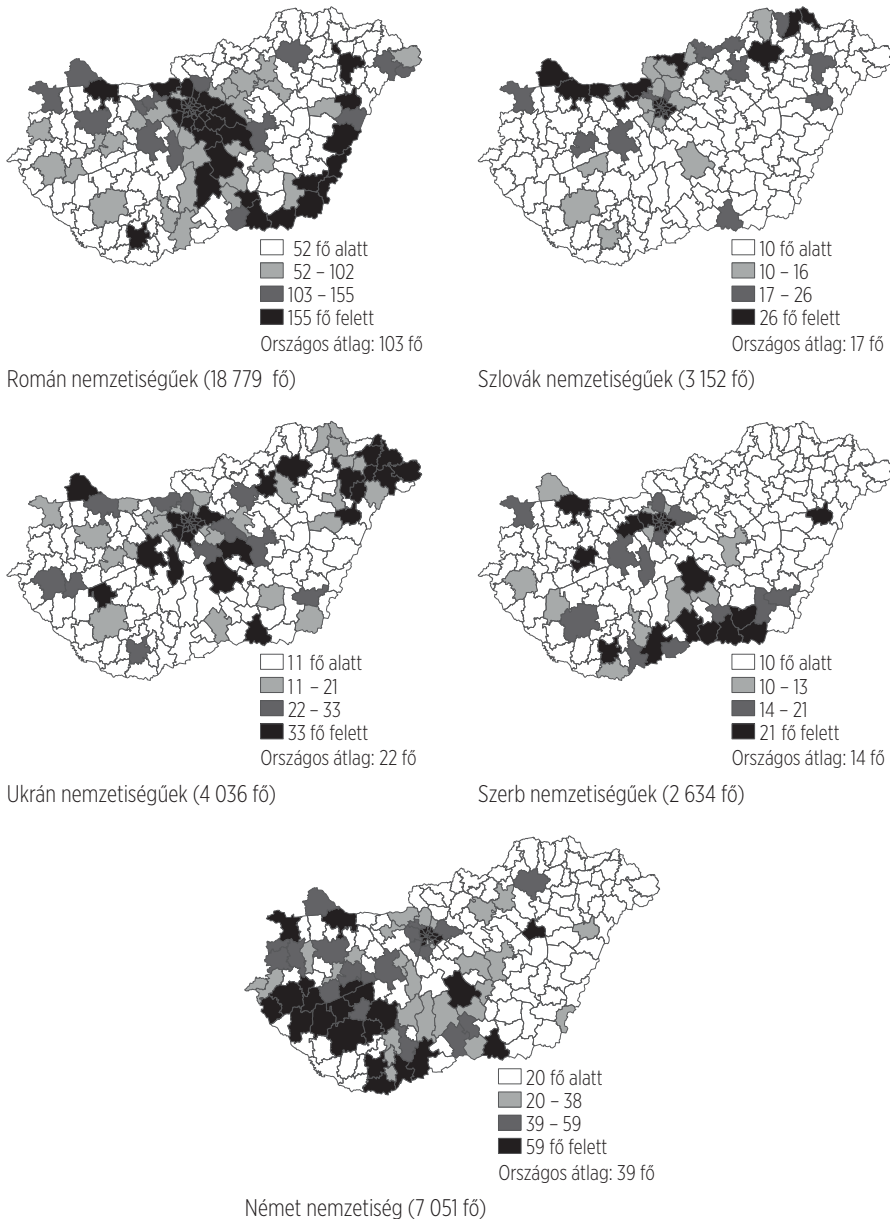
Mindegyik nemzetiségnek van egy erőteljes koncentrációja az anyaországával szomszédos térségekben, ez kifejezetten markáns a szlovákok és a szerbek esetében (5. ábra). A románok, hasonlóan a Romániából (alapvetően Erdélyből) érkezett teljes népességhez, az ország egész területén előfordulnak, de Közép-Magyarországon különösen magas a jelenlétük.

Érdemes külön megvizsgálni az áttelepülések korábban említett három leginkább markáns célterületét a nemzetiségek esetében is (15. táblázat). A szomszédos országok többségi nemzeteihez tartozó áttelepülők szinte kivétel nélkül jobban koncentrálódnak az anyaországukkal szomszédos határ menti térségekben, mint az adott országból érkező összes áttelepülő. Ezzel párhuzamosan a közép-magyarországi koncentrációjuk gyengébb. Mindez Szlovákia és Románia esetében biztosan sokban köszönhető a határon átnyúló agglomerációs folyamatoknak (Tátrai 2014, Hardi–Zuriczky 2012). Látható, hogy a határ menti sűrűsödésekhez közel a határ túloldalán általában nagyvárosok találhatók.

Kivételt csak az ukránok és a németek jelentenek, akik az anyaországukból érkező magyaroknál is magasabb arányban telepednek le Közép-Magyarországon. A Balaton térsége pedig valamivel népszerűbb a németek körében, mint az a németajkú államokból érkezők összességénél tapasztalható. Mindez vélhetően e származási országokból érkezők rekreációs célú letelepedéséhez köthető (Illés–Kincses 2008). (A Balaton térsége ugyan az ukránok körében is jóval népszerűbb, mint minden Ukrajnából érkező körében, de az ő esetükben az itt letelepedők mindössze néhány tíz fős közösséget képviselnek.)

5. ábra: Az 1985 után áttelepülő román, szlovák, ukrán, szerb és német nemzetiségűek száma járásonként

Romanian, Slovakian, Ukrainian, Serb and German immigrants arriving in Hungary after 1985 from neighbouring countries or from former neighbouring states by small region

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

16. táblázat: Az 1985 után áttelepülők és az adott országból áttelepülő román, szlovák, ukrán és szerb nemzetiségűek területi koncentrációja egyes kitüntetett célterületek szerint

Concentration of the immigrants from a given sender country and the concentration of the immigrants with an ethnic background same as the majority of the sender country in certain regions by country of origin

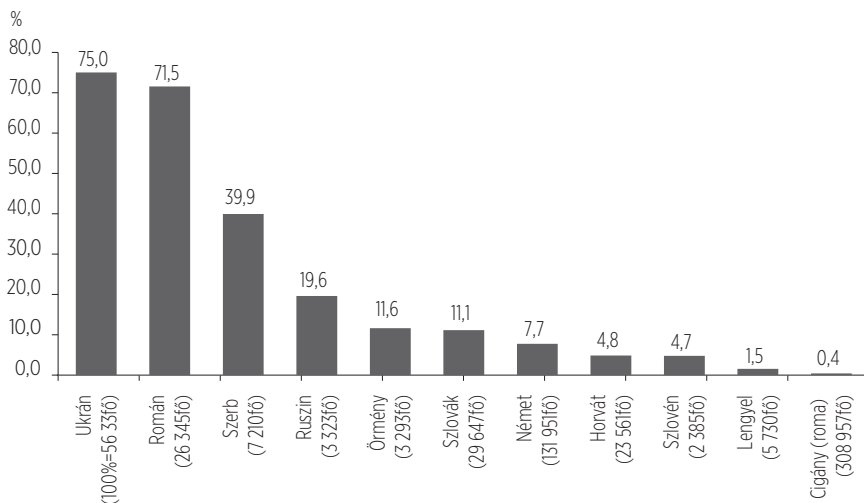
Megnevezés	Népességszám, fő	Határ menti térsegek	Közép- Magyarország	Balaton térség
			%	
Romániából áttelepülők	155 955	18,0	52,2	1,7
Romániából áttelepülő románok	18 715	22,4	46,9	1,3
Szerbiából áttelepülők	22 125	45,1	29,8	1,7
Szerbiából áttelepülő szerbek	2 633	36,4	39,9	0,9
Szlovákiából áttelepülők	10 641	45,1	35,2	1,6
Szlovákiából áttelepülő szlovákok	3 150	64,5	26,3	0,5
Ukrajnából áttelepülők	28 587	21,6	42,7	1,6
Ukrajnából áttelepülő ukránok	4 031	19,0	44,0	2,3
Ausztriából és Németországból áttelepülők	22 755	25,0	26,4	16,3
Ausztriából és Németországból áttelepülő osztrákok és németek	8 436	22,7	22,2	18,6

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A nem magyar nemzetiségű áttelepülők és az őshonos magyarországi nemzetiségek

Az azonos nemzetiségű áttelepülőket az őshonos nemzeti kisebbségi közösségeink létszámával összevetve egyes esetekben az tapasztalható, hogy az áttelepülők dominálják az adott közösségeket (6. ábra). Mindebből az azonban nem olvasható ki, hogy az adott nemzetiségek elismert őshonos közösségeihez hogyan viszonyulnak az áttelepülő közösségek. Az elismert őshonos nemzeti kisebbségi közösségek tagjai ugyanis magyar állampolgárok, míg ez nem minden áttelepülőről mondható el. Mindenesetre Kapitány (2015) vizsgálati eredményei a jelen tanulmányban kimutatott kiemelkedően magas arányok az elismert nemzeti kisebbségi közösségek dimenziójában is fennállnak.

6. ábra: Az 1985 után áttelepült népesség egyes nem magyar nemzetiségű csoportjainak létszáma az adott nemzetiség teljes magyarországi népességének arányában
Rate of Non-Hungarian immigrants in the whole Non-Hungarian population of Hungary by national/ethnic background

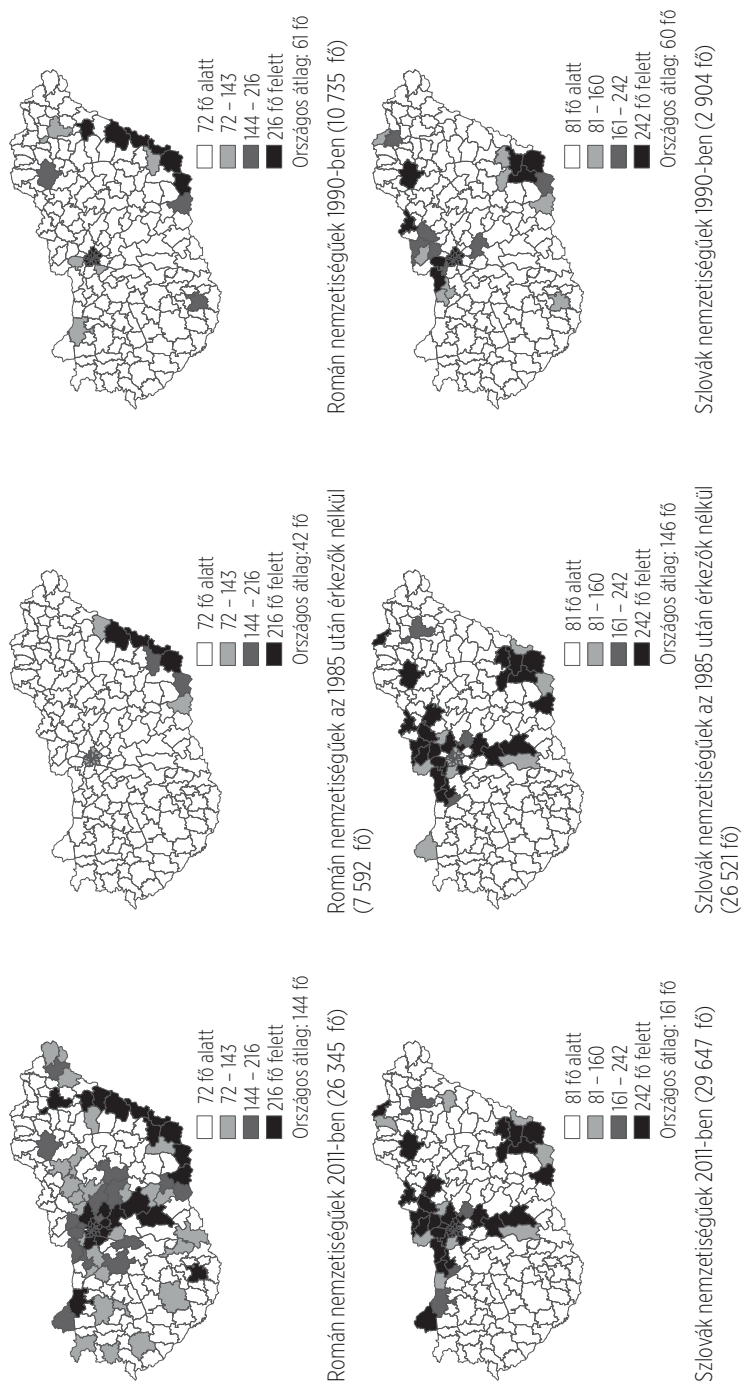

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

A nem magyar nemzetiségű áttelepülők és az őshonos magyarországi nemzetiségek településterülete

A szomszédos népek köréből érkező áttelepülők jelentősen hozzájárulnak az elismert őshonos nemzeti kisebbségi közösségeink létszámához. Vitatható, hogy ez a létszámbeli hozzájárulás mennyiben pozitív hatású az őshonos közösségek fennmaradása és gyarapodása szempontjából. E témakörben pro (Tátrai 2014) és kontra (Kapitány 2015) érveket soroló tanulmányok is megjelentek már. Tátrai (2014) kimutatta, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók lakóhelye földrajzilag kiterjedtebbé vált 2001 és 2011 között; továbbá az őshonos nemzetiségek hagyományos településeinek némelyikén – feltételezhetően agglomerációs áttelepülőknek köszönhető jelenségek miatt – a nemzetiségi lakosság növekedését mérte. Jelen kutatás ezért megvizsgálta, hogy a markáns földrajzi karakterű őshonos nemzeti kisebbségeink hagyományos településterületeit hogyan is érintette pontosan a külhoni nem magyar nemzetiségű áttelepülés.

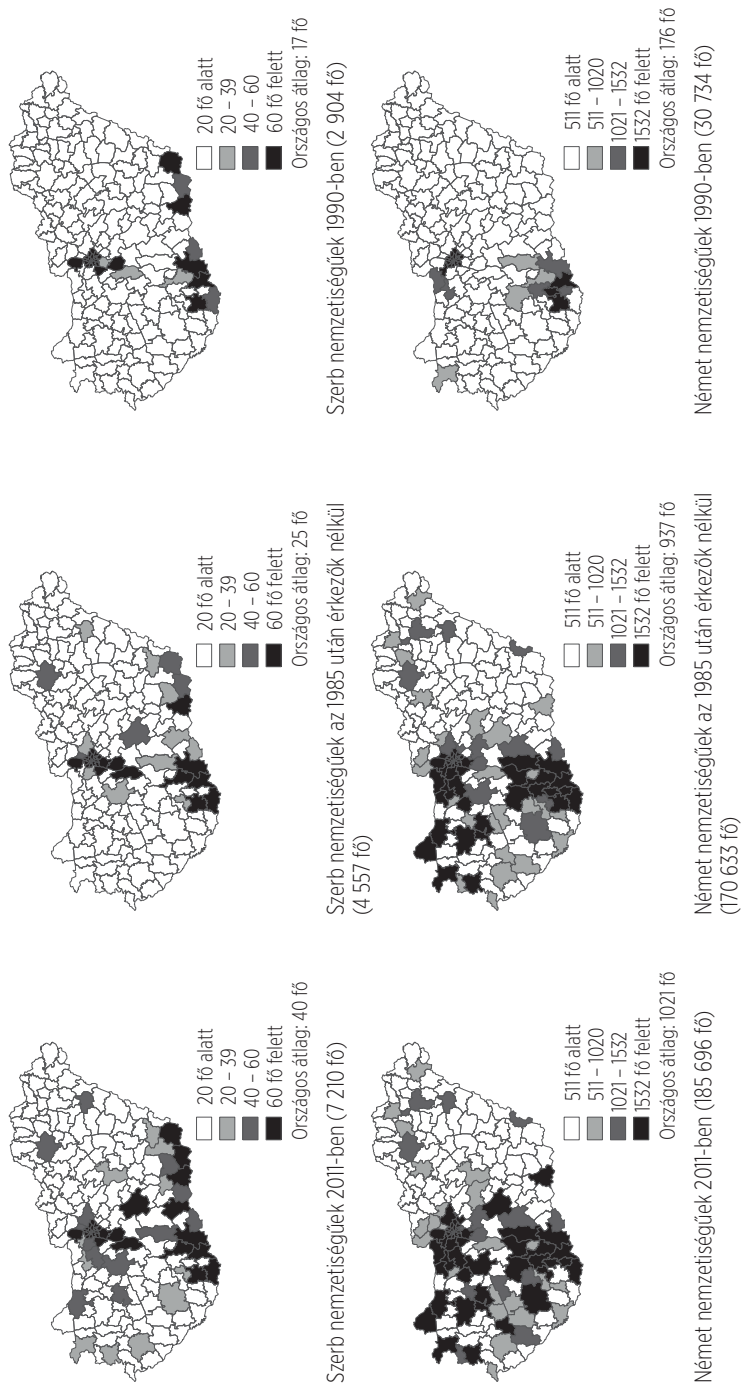
7. ábra: A román és a szlovák nemzetiségűek száma járásonként, valamint ugyanezen nemzetiségek száma az 1985 után áttelepülők nélkül*
Number of Slovak and Romanian population by district and number of these national/ethnic groups excluding the analysed immigrant population

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * A térképen lévő 1990 és 2011. évi adatok összehasonlítása torzítást okozhat, mert 1990-ben csak első és egyetlen nemzetiség szerepelt, míg 2011-ben az első és a második is.

8. ábra: A szerb és a német nemzetiségűek száma járásonként, valamint ugyanezen nemzetiségek száma az 1985 után áttelepülők nélkül*
 Number of Serb and German population by district and number of these national/ethnic groups excluding the analysed immigrant population

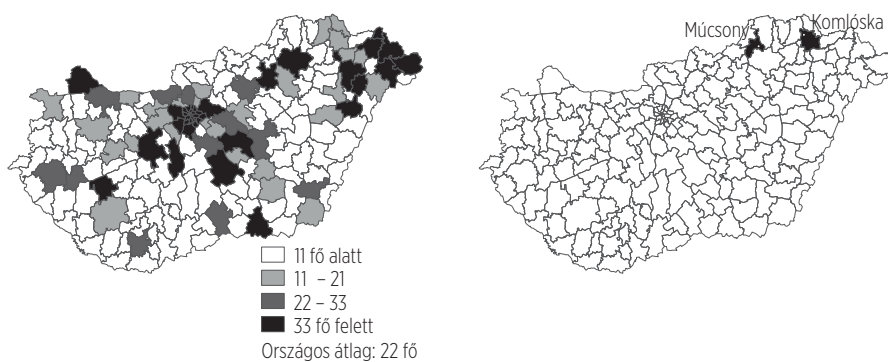

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * A térképeken lévő 1990 és 2011. évi adatok összehasonlíthatóak, mert 1990-ben csak első és egyetlen nemzetiség szerepel, míg 2011-ben az első és a második is.

9. ábra: Az ukrán/ruszin nemzetiségűek száma járásonként, valamint ugyanezen nemzetiségek száma az 1985 után áttelepülők nélkül*

Number of Ukrainian population by district and number of this national/ethnic group excluding the analysed immigrant population

Ukrán áttelepülők (4 036 fő, a ruszin áttelepülők térképi ábrázolása nem lehetséges)

Őshonos ruszin településterület Magyarországon

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * A térképeken lévő 1990 és 2011. évi adatok összehasonlítása torzíthat, mert 1990-ben csak első és egyetlen nemzetiség szerepel, míg 2011-ben az első és a második is. ** Az áttelepült ruszinok területi vizsgálatára nem nyílt lehetőség, ezért helyettük az ukránok szerepelnek.

Az 1985 után áttelepülők minden nemzetiségünk hagyományos településterületét jelentősen átrajzolták (7., 8. és 9. ábrák). A románság és a ruszinság esetében már rá sem lehet ismerni az őshonos magyarországi román közösségek területi mintázatára (a ruszin áttelepülőket nem, csak az ukránokat tudjuk térképezni). A szlovák településterület jelentős része változatlan ugyan, de az egyik legfontosabb településterületi súlypont immár a magyarországi szlovákság tradicionális lakóhelyeitől távol található: a Mosonmagyaróvári és kisebb mértékben a Győri járásban. A külföldi térségekből érkező szerbség áttelepülése szintén jelentősen túlerjed az őshonos szerb térségeken. A németiség esetében is hasonlóan változott a mintázat.

Látható, hogy nemzeti kisebbségeink közül a németek, a románok, a szlovákok és a szerbek elég jelentős arányban élnek a hagyományos településterületeiken (17. táblázat). Az áttelepülő nemzetiségek számára azonban többnyire nem jelent különösebb vonzerőt az azonos nemzetiségű őshonos közösségek jelenléte. A nemzetiségi áttelepülők nem jellemző, hogy az őshonos nemzeti településterületeken telepedtek volna le.

Kivételként a szerb és a német áttelepülők említhetők, akik relatíve magas arányban jelentek meg az őshonos nemzetiségi településterületeken is. Különösen a németiség már említett sajátos háttérű csoportjai (egykori kitelepítettek leszármazottjai, betelepülő nyugdíjasok) esetében sokatmondó, hogy körükben

átlagon felül népszerű célterületet képeznek egyes tradicionális németek által lakott térségeink is (Közép-Magyarországon kívül Veszprém, Baranya, Tolna, Bács-Kiskun egyes térségei, Sopron környéke). Ugyanakkor látni kell, hogy az áttelepülő némettség olyan kis arányú az őshonos csoportokhoz képest (összevetve a többi itt elemzett nemzetiséggel), hogy érdemi településterületi elváltozást nem is tudnának okozni. A német településterületek ennek ellenére jelentősen megváltoztak 1990 óta, de ez a németnek vallók számának növekedése és az adatfelvétel módjának már említett változása miatt történt.

17. táblázat: Az őshonos (vidékiek) nemzetiségi településterületen élő nemzetiségi lakosok koncentrációja*

Concentration of national minority groups living in their traditional rural settlement area by nationality/ethnicity and immigration background

Megnevezés	Az őshonos nemzetiségi településterületen élők száma, 2011, fő	Az őshonos nemzetiségi településterületen élő nemzetiségi lakosok aránya az adott nemzetiség származási csoportjának (ld. őshonos/áttelepült) összlétszámán belül (zárójelben arány a budapesti közösségek beszámítása nélkül), 2011, %
Őshonos román közösségek (1990)	4 674	43,5 (49,3)
Áttelepült román közösségek	1 525	8,1 (11,3)
Őshonos szlovák közösségek (1990)	4 823	46,1 (49,9)
Áttelepült szlovák közösségek	261	8,3 (10,2)
Őshonos szerb közösségek (1990)	1 069	36,8 (42,2)
Áttelepült szerb közösségek	706	26,8 (38,7)
Őshonos ruszin közösségek (2001)	171	8,3 (12,8)
Áttelepült ukrán közösségek ^{a)}	38	0,9 (1,3)
Őshonos német közösségek (1990)	14 152	45,9 (50,2)
Áttelepült német közösségek	1 313	18,6 (22,4)

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * Őshonos nemzetiségi területek meghatározása a következő módszertan szerint történt:

- Szerbek esetében az 1990-es népszámlálás szerint legalább 5%-ban szerb nemzetiségű, vagy minimum 100 fős szerb közösséggel rendelkező 20 ezer fő alatti településeket magukba foglaló járások.
- Románok esetében az 1990-es népszámlálás szerint legalább 5%-ban román nemzetiségű, vagy minimum 100 fős román közösséggel rendelkező 20 ezer fő alatti településeket magukba foglaló járások.
- Németek esetében az 1990-es népszámlálás szerint legalább 10%-ban német nemzetiségű, vagy minimum 100 fős német közösséggel rendelkező 20 ezer fő alatti településeket magukba foglaló járások.
- Szlovákok esetében az 1990-es népszámlálás szerint legalább 10%-ban szlovák nemzetiségű, vagy minimum 100 fős szlovák közösséggel rendelkező 20 ezer fő alatti településeket magukba foglaló járások.
- Ruszinok esetében a Múcsonty és Komlóskát magukba foglaló járások 2001-es népszámlálás szerinti ruszin népessége.

^{a)} Az áttelepült ruszinok területi vizsgálatára nem nyílt lehetőség, ezért helyettük az ukránok szerepelnek.

Az egyes nemzetiségek őshonos településterületein nagyon csekély arányban vannak jelen ugyanazon nemzetiség áttelepülői (18. táblázat). A románság viszonylag magas (25%) értékei csupán azzal magyarázhatók, hogy a Nagyváradohoz és az Aradhoz közeli határon átnyúló agglomeráció román áttelepülői olyan térségekben telepednek le, ahol egyébként őshonos magyarországi román közösségek is élnek. A városok körében tapasztalható magasabb értékek a románság és a szerbség körében azzal indokolhatók, hogy az őshonos közösségeknek tradicionálisan otthont adó városok mind nagyvárosok, amelyek általában is nagyobb vonzerőt jelentenek az áttelepülők számára.

18. táblázat: A tradicionális vidékies és a városias településterületen élő nemzetiségi áttelepülők aránya az adott nemzetiség összes áttelepülőjén belül*

Rate of the Romanian, Slovak, Serb, and German immigrant population living in the traditional rural or urban settlement area of their national minority group in Hungary within the whole immigrant population of the same national/ethnic background

Nemzetiség	Vidékies településterület	Városias településterület	
	Arány, %	Arány, %	Arány Budapest nélkül, %
Román (18840 fő)	25,8	69,2	14,1
Szlovák (3284 fő)	4,1	9,1	1,2
Szerb (2879 fő)	41,4	50,5	21,9
Német (10051 fő osztrákokkal együtt)	1,7	3,3	1,3

Forrás: KSH, 2011-es népszámlálás és Szabó (2015) adatai alapján saját számítás.

Megjegyzés: * Őshonos városias térségek meghatározása a következő módszertan szerint történt:

- Szerbek: az 1990-es népszámlálásban minimum 100 fős szerb közösséggel rendelkező 20 ezer fő feletti településeket bennfoglaló járások.
- Románok: az 1990-es népszámlálásban minimum 100 fős román közösséggel rendelkező 20 ezer fő feletti településeket bennfoglaló járások.
- Németek: az 1990-es népszámlálásban minimum 200 fős német közösséggel rendelkező 20 ezer fő feletti településeket bennfoglaló járások.
- Szlovákok: az 1990-es népszámlálásban minimum 100 fős szlovák közösséggel rendelkező 20 ezer fő feletti településeket bennfoglaló járások.

KONKLÚZIÓK

Jelen tanulmány eredményei szerint a környező országokból és elődállamaikból érkező magyartól eltérő nemzetiségi közösségek száma a magyarokhoz viszonyítva csekély. Arányuk az áttelepülőkön belül nem éri el a 20%-ot, és a legna-

gyobb áttelepülő népességet adó szomszédos országokban is 15% alatti (kivéve Szlovákia kiugró, csaknem 30%-os aránya). Ezek az alacsony számok nagy arányban magukba foglalnak olyan nemzetiségi lakosokat, akik magyar nemzetiséggel is rendelkeznek.

A nemzetiségi áttelepülők döntően az anyaországukból érkeznek, de pályájukban érzékelhető a Kárpát-medence összetett etnikai lenyomata is. Így találhatók közöttük például Erdélyből érkező németek és örmények, Szerbiából érkező ruszinok és horvátok. A cigányság viszont meglepő módon szinte semmi Kárpát-medencei mobilitást nem mutat.

Feltételezhető, hogy a magyartól eltérő nemzetiségű áttelepülők nagyobb része többes identitást hordoz: többségüknek csak a másodlagos nemzetisége különbözik a magyartól. Ez tükrözheti a külhoni magyarok áttelepülés előtti asszimilációját, vagy akár a magyarságba történő beolvadást is (alapvetően áttelepülés után). A magyartól eltérő nemzetiségű áttelepülők egyébként erős asszimilációs hajlamot mutatnak: magyar nyelvismeretük általános, továbbá kifejezetten és kizárólag magyartól eltérő identitásuként csak kis hányaduk határozza meg magát. Körükben a vezető értelmiségi szakmák a magyar áttelepülőtől eltérően nem felülreprezentáltak.

Az áttelepülő nemzetiségi közösségek létszáma persze nem elhanyagolható, különösen az őshonos nemzeti kisebbségi közösségekkel való összevetésben. A nemzetiségi áttelepülők az őshonos kisebbségektől alapvetően eltérő településterületen élnek. Ennek köszönhetően az egyes nemzetiségek magyarországi településterülete napjainkra teljesen átalakult, többnyire nagyon kiterjedt, karakterét veszítette. A szerbség és a németiség esetében van csak relatíve nagyobb átfedés az őshonos nemzetiségi térségek és a nemzetiségi áttelepülők lakóhelyválasztása között. A németiség körében erőteljesen jelen lévő rekreációs vagy mezőgazdálkodási célú letelepedést tehát a tradicionális nemzetiségi térségek is orientálhatják, különösen a magyarországi gyökerekkel rendelkezők körében (kitelepítettek és leszármazottjaik).

A románság esetében mintegy véletlen egybeesésként a nagyváradi és az aradi agglomerációból áttelepülő románok olyan térségekbe is érkeznek, amelyek egyben a magyarországi románság őshonos településterületei is. Szintén nagymértékben köszönhető a határon átnyúló agglomerációknak, hogy az áttelepülő románság és szlovákság az összes romániai és magyarországi áttelepülőnél nagyobb arányban koncentrálódik a határ mentén és kisebb arányban Közép-Magyarországon. Az agglomerációs folyamatok is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a nem magyar nemzetiségűek aránya fokozatosan emelkedik az összes áttelepülőn belül.

DISZKUSSZIÓ

Számosságában ugyan nem jelentős folyamat a magyartól eltérő nemzetiségűek Kárpát-medencei áttelepülése, de sajátosságai miatt nemzetstratégiai szempontból mégis kifejezetten érdekfeszítő jelenség.

Ez az áttelepülő népesség az egyedüli a Kárpát-medencében, amelynek jelentős asszimilációs hajlama van a magyarságba történő beolvadásra. Hiszen a magyarság minden nemzetrésze asszimilációs veszteségnek van kitéve (Kiss 2016), nem említve persze a legutóbbi időszakokban kialakult sajátos potenciális asszimilációs nyereségeket a Kárpátalján, vagy esetleg a Vajdaságban. Mindebben még inkább különleges helyzetben vannak az asszimilációs hatásoktól jóval függetlenebb módon fejlődő szlovák és román határ menti agglomerációs áttelepülő közösségek.

Az egyes áttelepülő közösségekkel mint külön célcsoportokkal célszerű lenne differenciáltan foglalkoznia az oktatás- és közszolgáltatás-szervezési politikáknak, segítve a magyar és a nem magyar közösségek számára egymás megismerését. Egyaránt célirányos támogatásra érdemesek az asszimilációs utat választó áttelepülők erőfeszítései, valamint a Magyarországon is őshonos és elismert nemzetiségükben való megmaradást választó áttelepülők törekvései.

Az őshonos nemzetiségi közösségekre nincsen feltétlenül jó hatással a külföldi nem magyar nemzetiségűek áttelepülése, különösen nem a jelenlegi önkormányzati rendszereik által nyújtott feltételekkel. A közösségek számosságukban potenciálisan felhígulhatnak asszimilálódó és még náluk is gyengébb identitásmintákat (ld. csak másodlagos nemzetiség) hordozó áttelepülőkkel. Mindeközben az őshonos településterületek beleolvadtak az áttelepülők miatt két évtized alatt túlságosan szétterjedt és így karakterét veszített nemzetiségek által magasabb arányban lakott térségekbe. A legtöbb őshonos nemzeti kisebbségünk önmeghatározásának ugyanakkor fontos része a karakteres tradicionális településterületük (Fehér 1993). Mindehhez annak tükrében is érdemes viszonyulni, hogy az alapvető fejlesztési tervdokumentumok – már a 2005. évi Országos Területfejlesztési Konceptió, majd a 2014. évi Országos Fejlesztéspolitikai és Területfejlesztési Konceptió – feladatul jelöli ki a nemzetiségek által magas arányban lakott térségek sajátos táji és kulturális erőforrásainak megőrzését és az azokra épülő fejlesztéseket (egyébként a külföldi magyarok által lakott térségek hazai fejlesztési elképzeléseinek tükör-megfontolásaként).

Célszerű lenne ezért a tradicionális nemzetiségi közösségeket és településterületeiket még egyazon nemzetiségi csoporton belül is külön kezelni a nemzeti kisebbségi, az oktatás és kulturális örökségvédelmi politikákban. Ugyanakkor

meg kellene vizsgálni annak lehetőségét is, hogy az őshonos nemzeti kisebbségi közösségek valóban juthassanak előnyökhöz (pl. nyelvművelési, kulturális, gazdasági) az ugyanazon nemzetiségű áttelepülők helyi vagy országos közösségei révén. Mindezt úgy, hogy sajátos tradicionális értékeik ne kerüljenek veszélybe.

A népszámlálási adatbázis a tanulmányban közölnél természetesen több változó bevonására, sokoldalúbb vizsgálatokra is lehetőséget ad e sajátos népesség körében (pl. családi állapot, képzettség). Az eddigi eredmények ismeretében a jövőben érdemes lehet ezeket az elemzéseket is lefolytatni.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönöm Szabó Laurának e tanulmány elkészítését lehetővé tevő előkészítő munkáját, a kiinduló népszámlálási adatbázis kialakítását és az adatértelmezési módszertan kidolgozását. Köszönöm Szabó Balázsnak az adatkezelésben, a táblázatok, ábrák és térképek összeállításában nyújtott segítségét, Csécsi Dávidnak a szövegkezelésben nyújtott segítségét.

IRODALOM

- Bindorffer Györgyi 2010: A jövevényektől az államalkotó tényezőkig - Nemzetiségek és nemzetiségpolitika Magyarországon 1790-től napjainkig. In Gyulavári Tamás - Kállai Ernő (szerk.): *A magyarországi nemzetiségi közösségek történelme és jelene*. Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest, 1-144. <http://www.kisebbsegiombudsman.hu/data/files/184992660.pdf>
- Fehér István 1993: *Az utolsó percben – Magyarország nemzetiségei 1945-1990*. Kossuth Könyvkiadó, 27-38, 49-60.
- Gödri Irén 2004: Etnikai vagy gazdasági migráció? Az erdélyi magyarok kivándorlását meghatározó tényezők az ezredfordulón. *Erdélyi társadalom*, 2(1), 37-54.
- Gödri Irén 2010: Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában. In Hárs Ágnes - Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció, változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 87-124.
- Hajdú Zoltán 2009: Hol él a magyar nemzet? Államterület, államhatár-változások, államföldrajz és a nemzet kölcsönviszonyának szemlélete a magyar földrajztudományban 1947-ig. In Cieger András (szerk.): *Kötőerők – Az identitás történetének térbeli keretei*. Atelier, Budapest, 105-137.
- Hardi Tamás - Zubriczký Gabriel 2012: A határon átnyúló szuburbanizáció – Pozsony esete. In Kupa László (szerk.): *Együttélés és együttműködés – Interetnikus kooperáció Közép-Európában*. Virágmandula Kft., Pécs, 173-185.
- Illés, Sándor – Kincses, Áron 2008: Foreign Retired Migrants in Hungary. *Hungarian Statistical Review*, 12 (86), 88-111.
- Kapitány Balázs 2015: A magyarországi történelmi kisebbségi közösségek demográfiai viszonyai és perspektívái 1990-2011 között. *Kisebbségkutatás*, 24(3), 69-101.
- Kapitány Balázs 2015a: Külhoni magyar közösségek. In Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015*, KSH NKI, Budapest, 227-240.
- Kincses Áron 2014: A Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi koncentrációja, 2001-2011. *Területi Statisztika*, 54 (6), 531-549.
- Kincses Áron 2015: *A nemzetközi migráció Magyarországon és a Kárpát-medence magyar migrációs hálózatai a 21. század elején*. KSH Műhelytanulmányok 8., KSH, Budapest.
- Kincses Áron 2015a: Román állampolgárok Magyarországon a 2011-es népszámlálás adatai alapján. In Fábíán Attila – Bertalan Laura (szerk.): *Otthon a Kárpát-medencében – Területfejlesztési Szabadegyetem 2011-2015.*, Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 185-203.
- Kincses Áron – Bálint Lajos 2016: Vándorlási települési hálózatok a Kárpát-medencében. *Területi Statisztika*, 56 (1), 89-108.
- Kiss Tamás 2016: Demográfiai körkép – A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 25(1), 24-48.
- Kocsis Károly – Tátrai Patrik (szerk.) 2012: *A Kárpát-Pannon térség változó etnikai arculata / Changing Ethnic Patterns of the Carpatho-Pannonian Area*. 3. kiadás / 3rd edition. MTA CSFK Földrajztudományi Intézet / HAS RCAES Geographical Institute, Budapest.
- Rechnitzer János 2005: Az osztrák-magyar határ menti együttműködés múltja, jelene. *Tér és Társadalom*, 19 (2), 7-29.

- Sárosi Annamária – Melegh Attila 2015: Magyarország bekapcsolódása a migrációs folyamatokba. Történeti – strukturális megközelítés. *Demográfia*, 58(4), 221-265.
- SEEMIG 2014: Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt „Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról” című sajtótájékoztatójának sajtóanyaga. KSH, Budapest.
- Szabó Laura 2015: *Adatleválogatás és leíró elemzés a szomszédos országokból és előd-államaikból 1985 után Magyarországra áttelepült népesség demográfiai hatásáról Magyarország népességére a 2011. évi népszámlálás alapján*. Készült a Nemzetstratégiai Kutatóintézet megrendelésére. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Tátrai Patrik 2014: Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után. *Területi Statisztika*, 54 (5), 506–523.
- Tóth Pál Péter 2004: A környező országokból Magyarországra vándorlók szocio-demográfiai összetétele és szocio-kulturális háttere. *Demográfia*, 47(3-4), 231–264.

NON-HUNGARIAN IMMIGRANTS TO HUNGARY FROM NEIGHBOURING COUNTRIES. MAIN FEATURES AND SPATIAL PATTERNS OF THE MIGRATION, AND THE POSSIBLE EFFECTS ON NATIVE MINORITY COMMUNITIES

ABSTRACT

This study aims to analyse the immigration flows from the neighbouring countries to Hungary. This type of immigration is mainly maintained by Hungarians living outside of Hungary, but non Hungarians also take part in it in a small number. The article focuses on these other nationalities, it maps their geographical distribution, the reasons behind their motivations (e.g. the effects of cross-border agglomerations), and also the differences between these new comer communities and the native national minority communities.